

Brain Gain – Brain Drain

Ερευνητικά δεδομένα, Εμπειρίες, Στρατηγικές

Ερευνητικά δεδομένα & συμπεράσματα

ΕΛΙΔΕΚ.

Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας & Καινοτομίας

Περιεχόμενα

01

Η συμβολή του ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ. στην ανάσχεση της φυγής εξειδικευμένου προσωπικού

Ξένη Χρυσοχόου

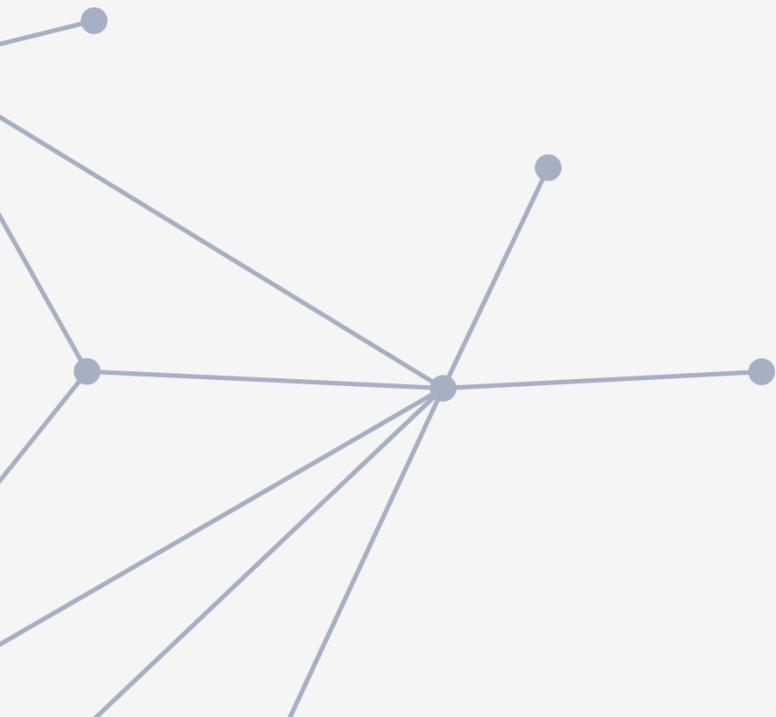
02

Σκέψεις για τα αίτια και τον περιορισμό του brain drain από την Ελλάδα

Λόης Λαμπριανίδης

03

Μελετώντας την κινητικότητα: Δεδομένα και στατιστικά από χρηματοδοτούμενα ερευνητικά έργα του ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ.

01.

Η συμβολή του ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ. στην ανάσχεση της φυγής εξειδικευμένου προσωπικού

Ξένη Χρυσόχου

*Καθηγήτρια Πάντειου Πανεπιστημίου Πολιτικών και Κοινωνικών Επιστημών
Πρόεδρος Επιστημονικού Συμβουλίου ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ.*

Η ανταλλαγή γνώσεων και απόψεων γύρω από την κινητικότητα του εξειδικευμένου επιστημονικού δυναμικού της χώρας, στο πλαίσιο της ημερίδας, ανέδειξε τις πολυδιάστατες προκλήσεις και ευκαιρίες που συνδέονται με το φαινόμενο.

Η διασφάλιση σταθερής χρηματοδότησης αποτελεί κρίσιμο παράγοντα για την ανάσχεση του brain drain και τη διαμόρφωση ενός υποστηρικτικού οικοσυστήματος που θα επιτρέψει στην έρευνα να ανθίσει στην Ελλάδα. Το ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ. παραμένει προσηλωμένο στη στήριξη της ελεύθερης έρευνας, χωρίς θεματικούς ή γεωγραφικούς περιορισμούς.

Εκ μέρους του Επιστημονικού Συμβουλίου του ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ., θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες σε όλους και όλες που συμμετείχαν στην ημερίδα Brain Gain – Brain Drain: Ερευνητικά δεδομένα, Εμπειρίες, Στρατηγικές.

Ευελπιστούμε ότι οι συζητήσεις και τα συμπεράσματα αυτής της ημερίδας θα συμβάλουν στη διαμόρφωση στρατηγικών που ενισχύουν τη σύνδεση της έρευνας με την ανάπτυξη, δημιουργώντας ένα βιώσιμο και δυναμικό ερευνητικό περιβάλλον.

Ξένη Χρυσόχου

Πρόεδρος Επιστημονικού Συμβουλίου ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ.

Brain Gain – Brain Drain

Ερευνητικά δεδομένα, Εμπειρίες, Στρατηγικές

Η συμβολή του ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ. στην
ανάσχεση της φυγής
εξειδικευμένου προσωπικού

Ξένη Χρυσοχόου

Καθηγήτρια, Πρόεδρος Επιστημονικού Συμβουλίου ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ.

Στηρίζουμε την έρευνα
Ενισχύουμε την καινοτομία

Ταυτότητα έρευνας

837

απαντήσεις

1165

Έργα

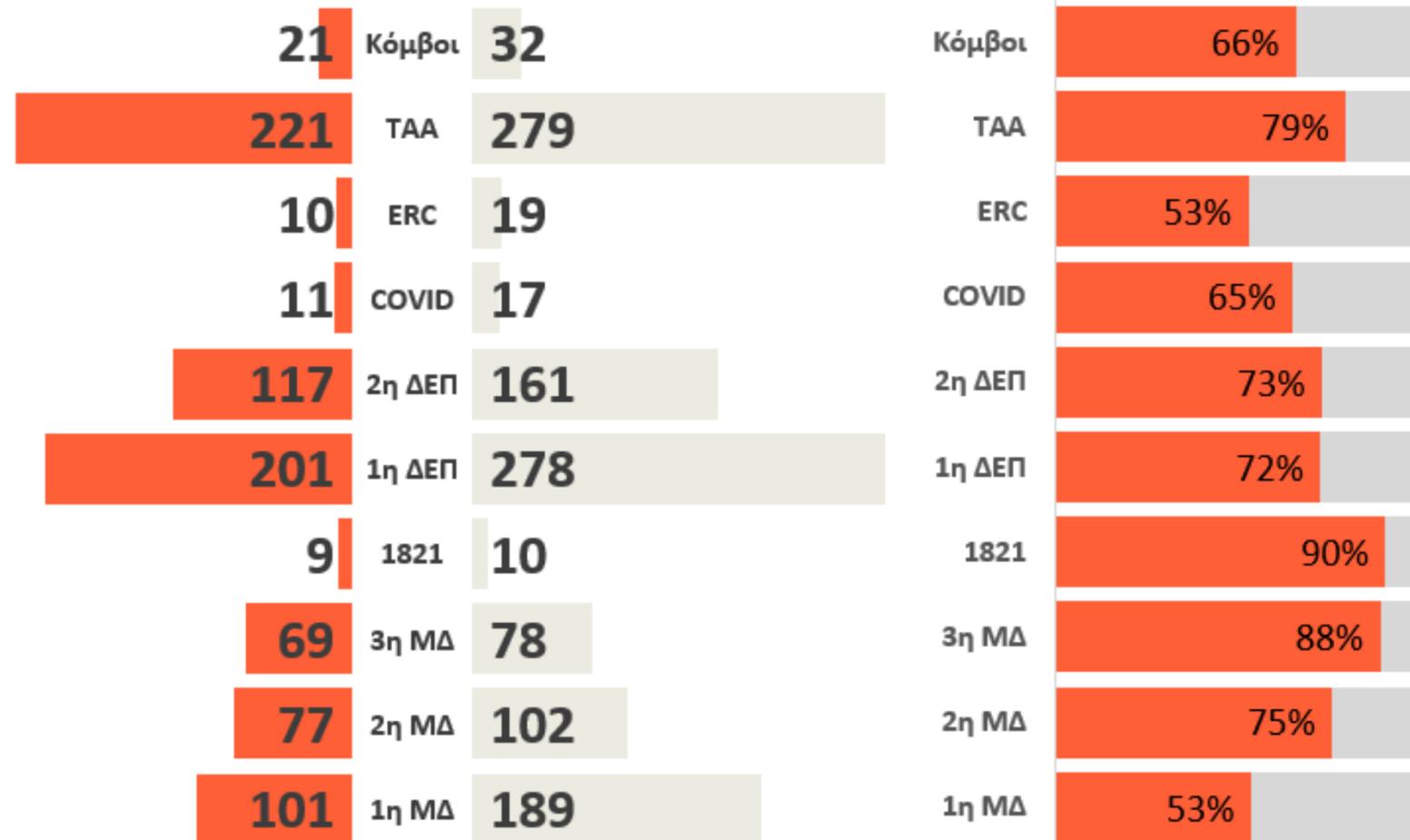
61%

Άνδρες

39%

Γυναίκες

Τα στοιχεία συμπληρώθηκαν από τους/τις δικαιούχους των Έργων τον Οκτώβρη 2024 μέσω ηλεκτρονικού ερωτηματολογίου.

Έργα μεταδιδακτορικών ερευνητών/τριών

247

απαντήσεις

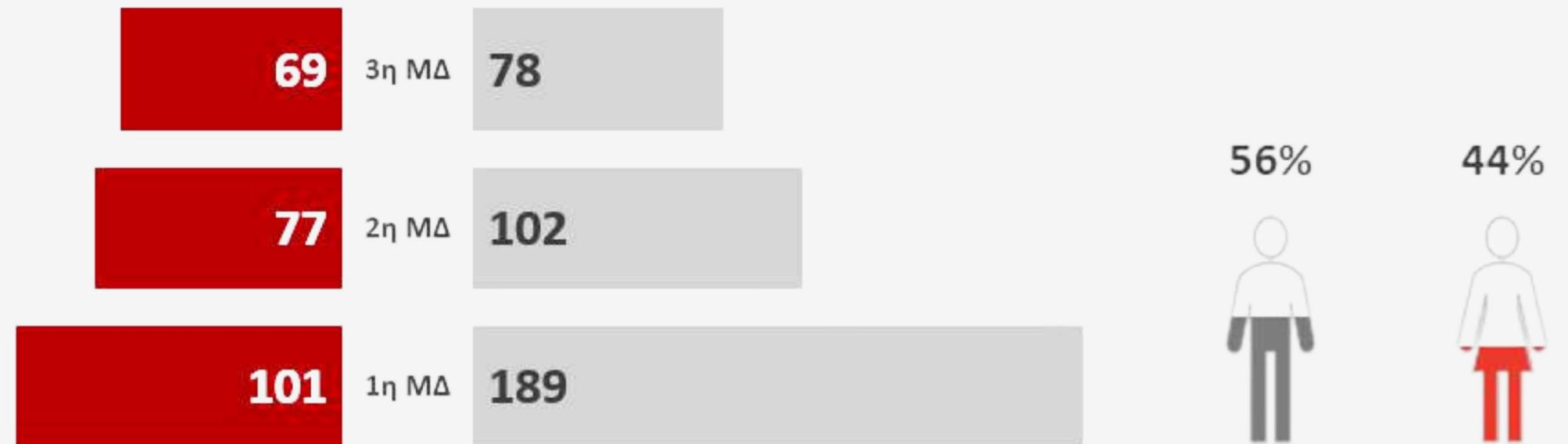
369

Έργα

41%

59%

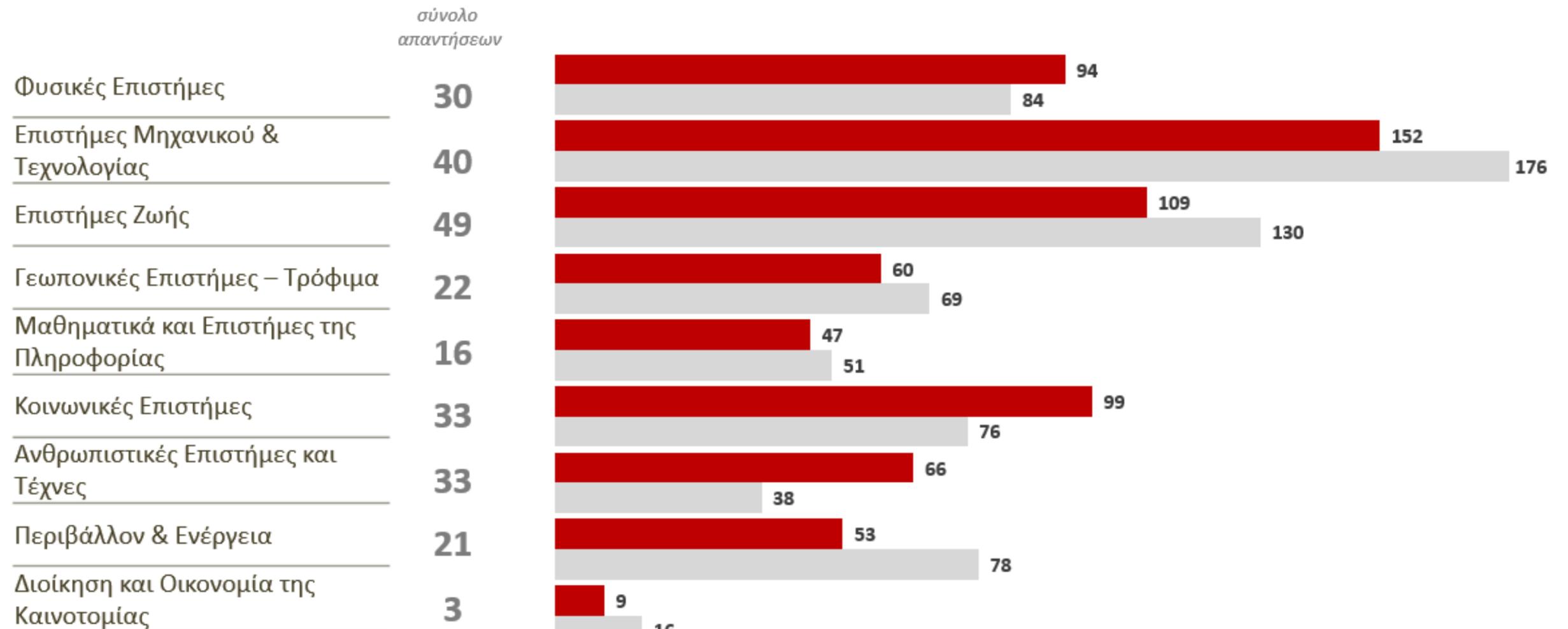
Δημοσιεύσεις Έργων μεταδιδακτορικών ερευνητών/τριών

689

δημοσιεύσεις σε
περιοδικά με κριτές

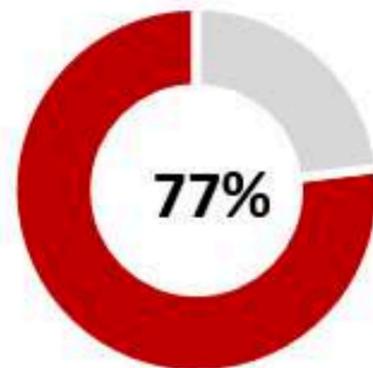
718

δημοσιεύσεις σε πρακτικά
συνεδρίων/ημερίδων

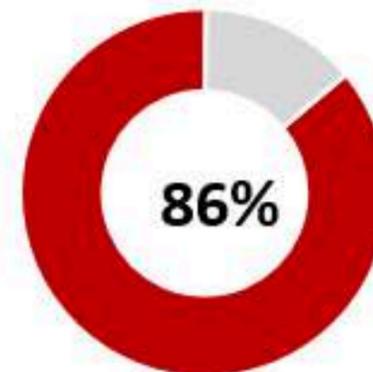

Αποτελέσματα Έργων μεταδιδακτορικών ερευνητών/τριών

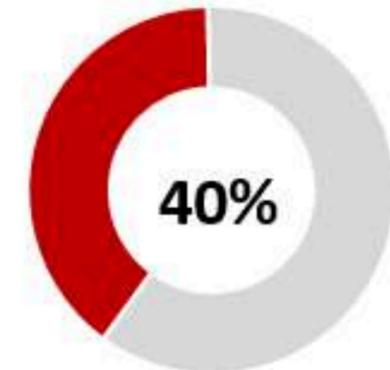
Ανάπτυξη νέων μεθοδολογιών έρευνας

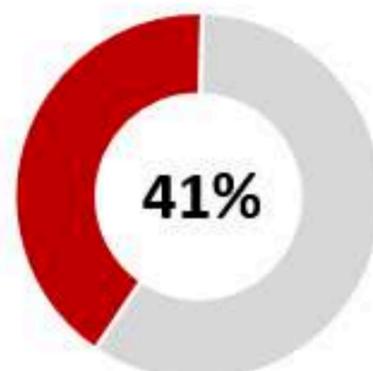
Αποτελέσματα που προωθούν την ανοιχτή επιστήμη

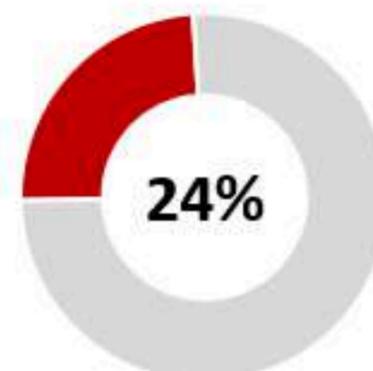
Αποτελέσματα με συνεισφορά στον σχεδιασμό πολιτικών

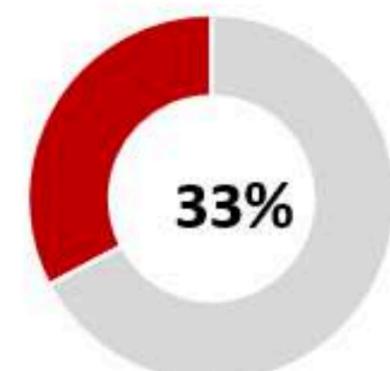
Δημιουργία καινοτόμων προϊόντων/υπηρεσιών

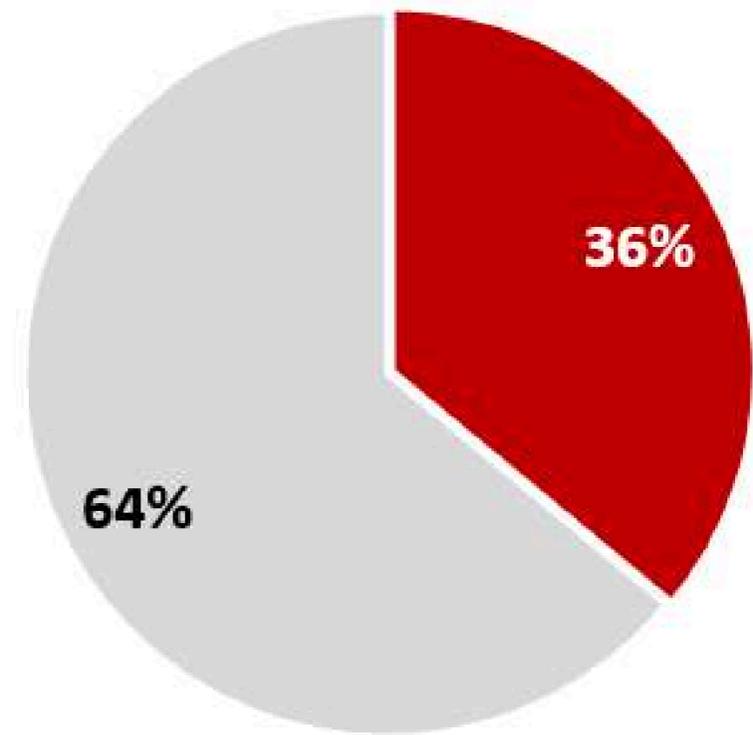
Αποτελέσματα με δυνατότητα προστασίας μέσω πατέντας ή/και τεχνογνωσίας

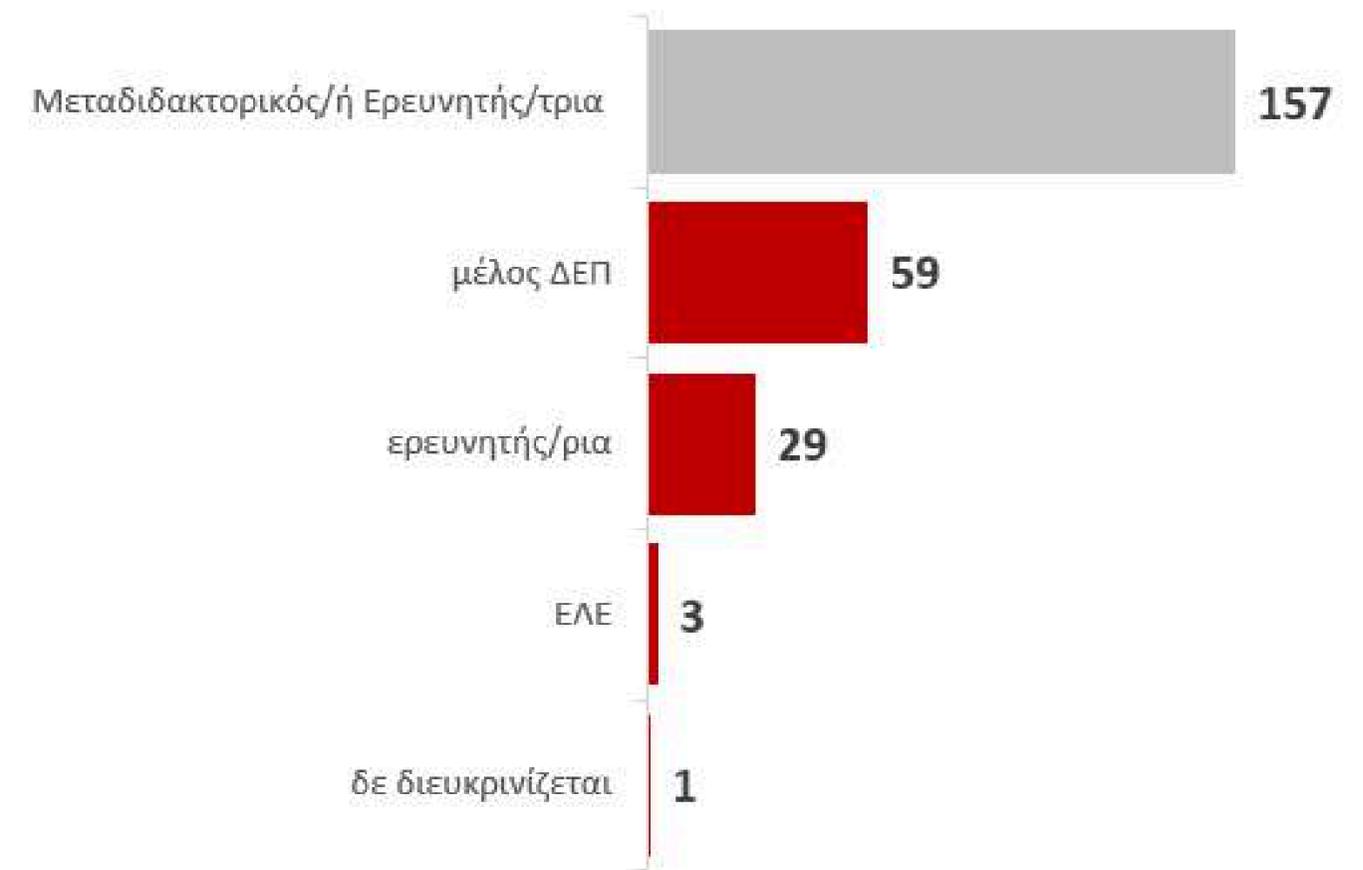
Αποτελέσματα που θα μπορούσαν να εμπορευματοποιηθούν

Ακαδημαϊκή εξέλιξη μεταδιδακτορικών ερευνητών/τριών

■ εξέλιξη ■ μεταδιδακτορικός/ή ερευνητής/ρια

Νέες συμβάσεις

στο σύνολο των ερευνητικών έργων

3034

νέες συμβάσεις
(ΜΔ ερευνητών/τριών, ΥΔ κ.α.)

837

Έργα

52%

Άνδρες

48%

Γυναίκες

Κόμβοι	ΤΑΑ	ERC	COVID	2η ΔΕΠ	1η ΔΕΠ	1821	1η ΜΔ	2η ΜΔ	3η ΜΔ										
77	831	25	38	454	804	35	367	254	175										
47% 	53% 	53% 	47% 	28% 	72% 	56% 	44% 	52% 	48% 	53% 	47% 	56% 	44% 	48% 	52% 	57% 	43% 	49% 	51%

Νέες συμβάσεις

σε έργα μελών ΔΕΠ και ΜΔ ερευνητών/τριών ανά Επιστημονική Περιοχή

2308

νέες συμβάσεις
(ΜΔ ερευνητών/τριών, ΥΔ κ.α.)

648

Έργα

52%

Άνδρες

48%

Γυναίκες

Brain Gain

Επαναπατριsmός ελλήνων/ίδων και εγκατάσταση στην Ελλάδα ξένων επιστημόνων

243

Έλληνες/ίδες επιστήμονες επέστρεψαν στην Ελλάδα

52

Ξένοι επιστήμονες εγκαταστάθηκαν στην Ελλάδα

58%

42%

33

εγκατάσταση ξένων επιστημόνων

21

142

επαναπατριsmός ελλήνων/ίδων επιστημόνων

99

61%

39%

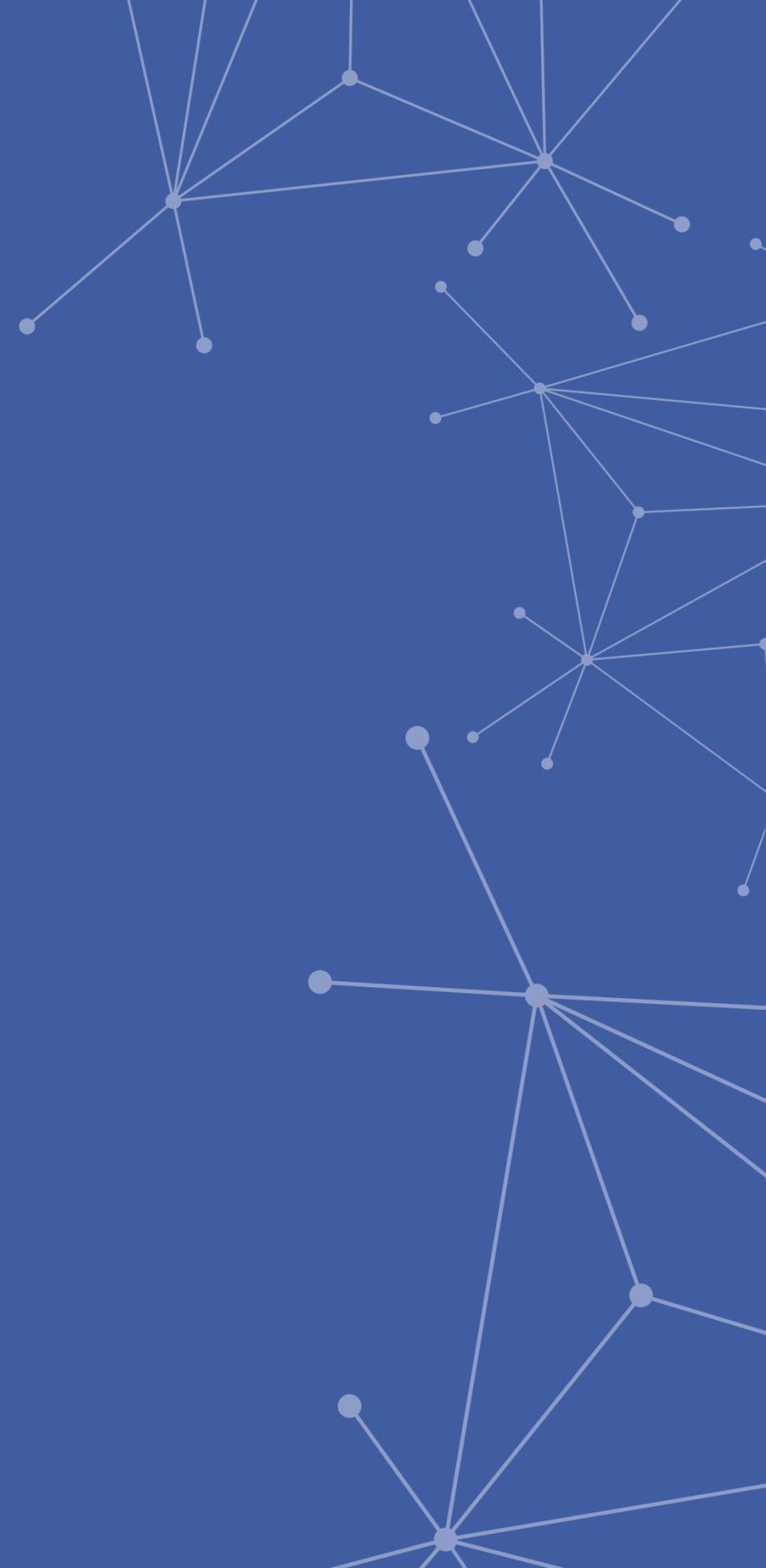

02.

Σκέψεις για τα αίτια και τον περιορισμό του brain drain από την Ελλάδα

Λόης Λαμπριανίδης

Οικονομικός γεωγράφος,
αφ. καθηγητής Πανεπιστημίου Μακεδονίας,
πρ. Γενικός Γραμματέας Ιδιωτικών Επενδύσεων Υπουργείου Οικονομίας & Ανάπτυξης

Το φαινόμενο του brain drain, δηλαδή η εκροή εξειδικευμένου ανθρώπινου δυναμικού από μια χώρα προς άλλες χώρες, έχει πολλαπλές αρνητικές συνέπειες, όπως:

- Απώλεια αναπτυξιακής κοινωνικής, πολιτιστικής δυναμικής.
- Υπονόμευση της διαδικασίας μετάβασης της χώρας σε μια οικονομία υψηλότερης προστιθέμενης αξίας.
- Δημιουργία ελλείψεων σε κρίσιμους κλάδους.
- Επιδείνωση του δημογραφικού προβλήματος.
- Δημιουργία «κενού φροντίδας» (care drain), καθώς οι γονείς των μεταναστών, συχνά ηλικιωμένοι, μένουν πίσω χωρίς την υποστήριξη των παιδιών τους, με ό,τι αυτό συνεπάγεται για την ποιότητα της ζωής τους.

Ωστόσο, μπορεί να έχει και θετικές συνέπειες, εφόσον πληρούνται ορισμένες προϋποθέσεις.

Συγκεκριμένα:

- Αφενός, εάν οι μετανάστες επιστρέψουν, μεταφέροντας από τις χώρες υποδοχής εργασιακή εμπειρία, νέες ιδέες, γνώσεις, συμπεριφορές, πρακτικές, ταυτότητες – τα λεγόμενα «κοινωνικά εμβάσματα», όπως τα περιγράφει η Levitt (1998).
- Αφετέρου, εάν συνεργαστούν με την ελληνική οικονομία και κοινωνία, ενώ εξακολουθούν να εργάζονται στο εξωτερικό.

Μολονότι το φαινόμενο του brain drain αποτελεί ένα σημαντικό και διαρκές πρόβλημα, δεν υπάρχουν επίσημα στατιστικά δεδομένα που να το αποτυπώνουν πλήρως. Οι γνώσεις μας, μέχρι στιγμής, βασίζονται κυρίως σε εκτιμήσεις που προέρχονται από λιγότερο ή περισσότερο αντιπροσωπευτικά δείγματα.

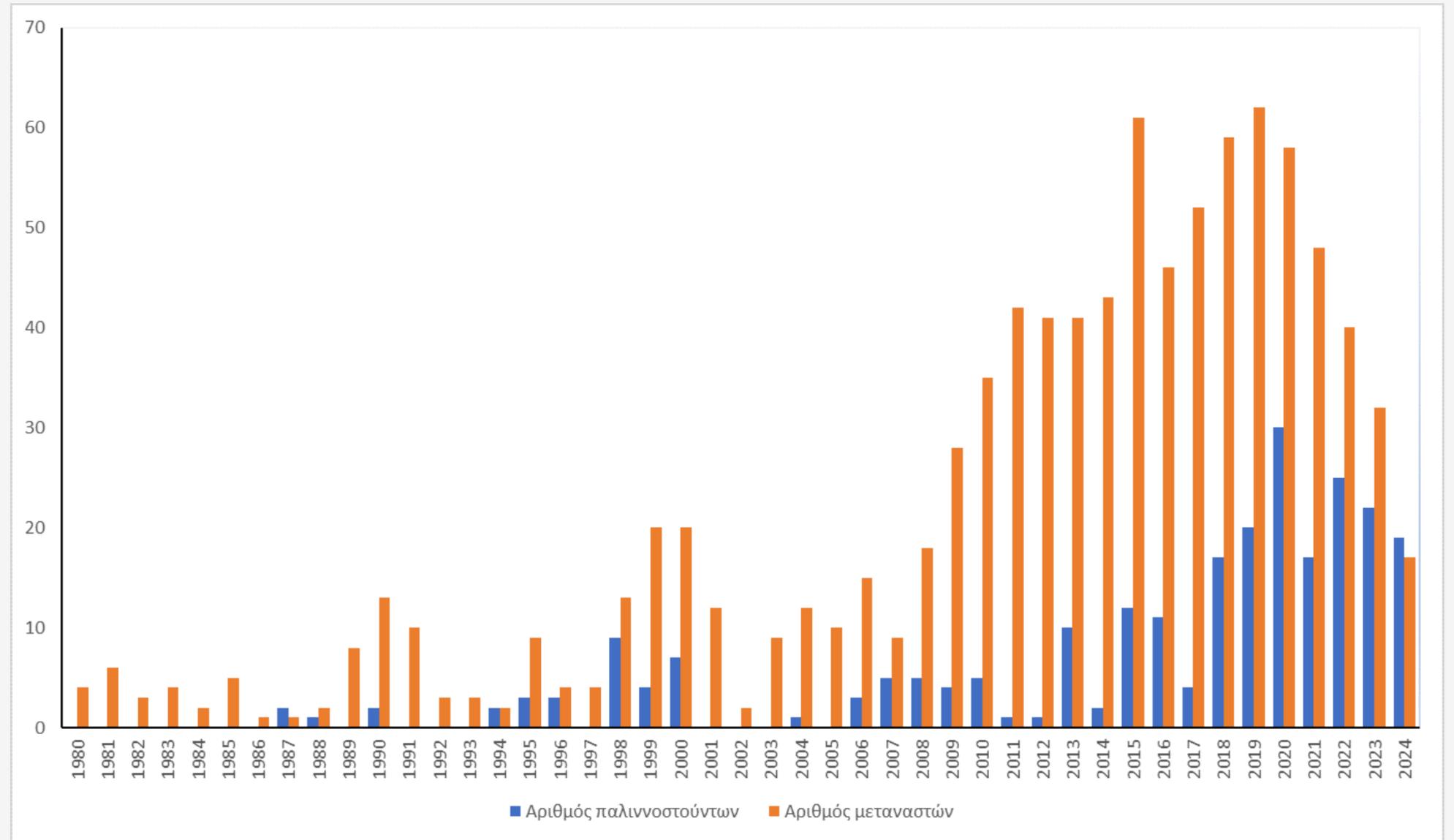
Στο πλαίσιο πρόσφατης έρευνας που πραγματοποιήσαμε στο Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, σε συνεργασία με τους Πρατσινάκη Μ. και Συκά Θ., με τίτλο «*Το φαινόμενο Brain Drain και οι νέες μορφές κινητικότητας του εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού στην Ελλάδα*», εκτιμήθηκε ότι **περίπου 330.000 Έλληνες πτυχιούχοι εργάζονται σήμερα στο εξωτερικό.**

Η πανελλαδική αυτή έρευνα, η οποία ολοκληρώθηκε τον Ιούνιο, πραγματοποιήθηκε μέσω τηλεφωνικών συνεντεύξεων σε στρωματοποιημένο, αντιπροσωπευτικό δείγμα του πληθυσμού. Συνολικά, συμμετείχαν **5.435 άτομα**, τα οποία παρείχαν στοιχεία για τα μέλη των πυρηνικών τους οικογενειών, καλύπτοντας πληροφορίες για έναν πληθυσμό **28.388 ατόμων.**

Το φαινόμενο της μετανάστευσης υψηλής ειδίκευσης εμφανίζεται στην Ελλάδα σε χαμηλά ποσοστά ήδη από τη δεκαετία του 1980. Από τη δεκαετία του 1990, ωστόσο, παρατηρείται αυξητική τάση, η οποία κορυφώνεται κατά την περίοδο της οικονομικής ύφεσης. Μετά την έξοδο από τα μνημόνια και κατά την περίοδο της πανδημίας του Covid-19, η μετανάστευση σημειώνει κάμψη. Αντίστροφα, η παλιννόστηση, αν και αδύναμη μέχρι τη δεκαετία του 1990, ενισχύεται ελαφρώς από τα μέσα της δεκαετίας του 2000, και κορυφώνεται κατά την πανδημία.

Διάγραμμα 1: Αριθμός εξειδικευμένου ανθρώπινου δυναμικού που μεταναστεύει και που παλιννοστεύει ανά έτος, 1980-2024

Παρά τη μείωση των μεταναστευτικών ροών και την αύξηση της παλιννόστησης από την περίοδο του Covid-19 και μετά, δεν παρατηρείται κάποιο σημαντικό κύμα ανάσχεσης ή αντιστροφής του brain drain.

Οι αριθμοί των μεταναστών παραμένουν μεγαλύτεροι από αυτούς των παλιννοστούντων, με εξαίρεση το έτος 2024, όπου οι παλιννοστούντες υπερβαίνουν ελαφρώς τους μετανάστες (Διάγραμμα 1).

Η μετανάστευση εξειδικευμένου ανθρώπινου δυναμικού από την Ελλάδα έχει ως κύριο κίνητρο τους επαγγελματικούς λόγους, με τους μετανάστες να κατευθύνονται κυρίως σε χώρες με υψηλές επιδόσεις στην καινοτομία.

Η παρουσία τους στις χώρες υποδοχής:

- ▶ Ενισχύει περαιτέρω την εμβέλεια των καινοτόμων οικονομιών.
- ▶ Ταυτόχρονα, υπονομεύει την ανταγωνιστικότητα και ανάπτυξη των χωρών προέλευσής τους.

Από την άλλη πλευρά, οι παλιννοστούντες δεν επιστρέφουν για επαγγελματικούς λόγους. Μάλιστα, κατά την επιστροφή τους, συχνά αντιμετωπίζουν:

- ▶ Μια υποβάθμιση (penalty) στις αμοιβές τους: Το **78% των μεταναστών** και μόλις το **22% των παλιννοστούντων** έχουν εισόδημα πάνω από 2.000 ευρώ/μήνα (Πίνακας 1).
- ▶ Μια υποβάθμιση στο επαγγελματικό τους status: Ενδεικτικά, **το ποσοστό αυτών που εργάζονταν ως διευθυντικά στελέχη** μειώνεται από **23% στις χώρες υποδοχής σε 16% στην Ελλάδα.**

Ευρώ	Μετανάστες	Παλιννοστούντες
Έως 1.000	1,4	16,1
1.000-2.000	20,3	62,3
2.000-3.000	29,5	10,8
3.000-4.000	18,8	2,2
4.000-5.000	15,1	4,3
Πάνω από 5.000	14,9	4,3
Σύνολο	100,0	100,0

Πίνακας 1: Καθαρή μηνιαία αμοιβή μεταναστών & παλιννοστούντων, 1980-2024 (%)

Η φυγή του εξειδικευμένου ανθρώπινου δυναμικού οφείλεται σε πολυπαραγοντικές αιτίες. Μεταξύ αυτών συγκαταλέγονται η αναξιοκρατία, ο νεποτισμός, η ανομία και η γραφειοκρατία. Ωστόσο, ο βασικός λόγος είναι η αναντιστοιχία μεταξύ προσφοράς και ζήτησης εργασίας για εξειδικευμένο προσωπικό. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα υψηλά ποσοστά υποαπασχόλησης και ετεροαπασχόλησης, θέσεις εργασίας χωρίς προοπτικές εξέλιξης, χαμηλές αμοιβές και εν γένει περιορισμένες επαγγελματικές ευκαιρίες.

Η αναντιστοιχία μεταξύ προσφοράς και ζήτησης εξειδικευμένου ανθρώπινου δυναμικού στην Ελλάδα δεν οφείλεται σε υπερβολική προσφορά πτυχιούχων. Τα ποσοστά πτυχιούχων ανά κάτοικο στη χώρα μας είναι συγκρίσιμα με τους μέσους όρους της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του ΟΟΣΑ. Αντίθετα, το πρόβλημα εντοπίζεται στη χαμηλή ζήτηση για πτυχιούχους, τόσο από τον ιδιωτικό, όσο και από τον δημόσιο τομέα.

Στον **ιδιωτικό τομέα**, οι επιχειρήσεις συχνά δεν παράγουν προϊόντα ή υπηρεσίες υψηλής προστιθέμενης αξίας, γεγονός που αποτυπώνεται στα χαμηλά ποσοστά απασχόλησης σε τομείς υψηλής τεχνολογίας, στις περιορισμένες εξαγωγές προϊόντων υψηλής τεχνολογίας και στις χαμηλές δαπάνες για έρευνα και ανάπτυξη (E&A).

Στον **δημόσιο τομέα**, οι κυβερνήσεις συχνά υποτιμούν τη σημασία του εξειδικευμένου επιστημονικού προσωπικού για την αποτελεσματική λειτουργία του κρατικού μηχανισμού και την αναβάθμιση των παρεχόμενων υπηρεσιών.

Δεδομένου ότι η φυγή του εξειδικευμένου ανθρώπινου δυναμικού οφείλεται κυρίως σε οικονομικούς και εργασιακούς παράγοντες, ενώ όσοι επιστρέφουν το κάνουν για μη οικονομικούς λόγους, είναι κρίσιμο να αντιμετωπιστούν οι αιτίες της φυγής, προκειμένου να αποτραπεί περαιτέρω διαρροή και να διευκολυνθεί η επιστροφή όσων έχουν αποχωρήσει.

Για να επιτευχθεί αυτό, πρέπει:

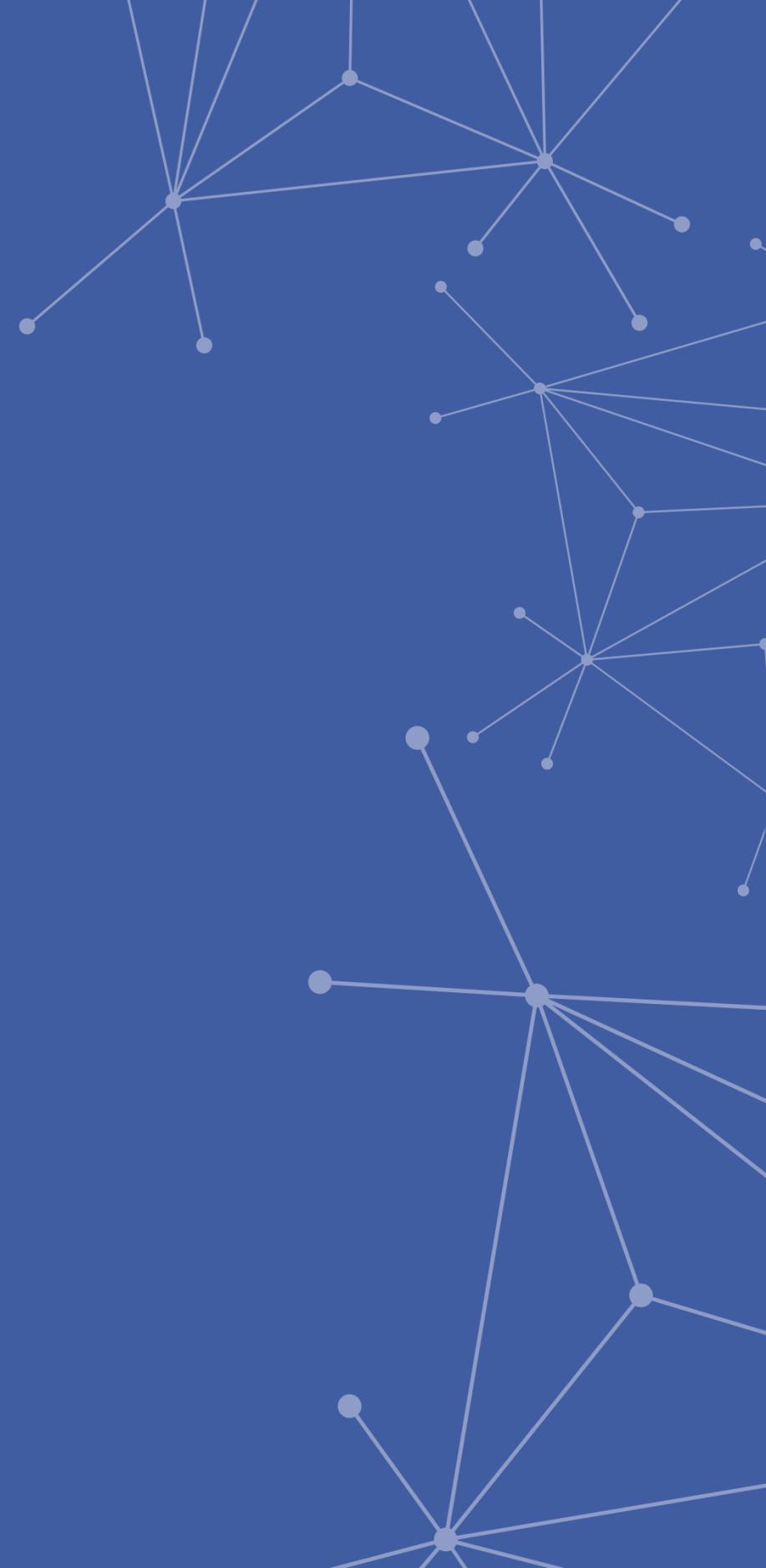
- ▶ Μακροπρόθεσμα, να αλλάξει το υπόδειγμα ανάπτυξης της χώρας προς την κατεύθυνση της οικονομίας της γνώσης.
- ▶ Βραχυ-μεσοπρόθεσμα να ενισχυθεί η E&A και καινοτομία σε επιχειρήσεις και πανεπιστήμια.
- ▶ Να διευκολυνθεί η σύνδεση όσων δεν θα επιστρέψουν άμεσα ή ενδεχομένως και ποτέ, ενώ ζουν και εργάζονται στο εξωτερικό, με την ελληνική οικονομία (εικονική επιστροφή -virtual return). Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της προσέγγισης είναι η **πλατφόρμα «Γέφυρες Γνώσης & Συνεργασίας»**, που δημιουργήθηκε το 2018 από το Υπουργείο Οικονομίας & Ανάπτυξης σε συνεργασία με το Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης.
- ▶ Τέλος, να εφαρμοστούν πολιτικές για την προσέλκυση αλλοδαπού επιστημονικού δυναμικού για να δουλέψει στην Ελλάδα και από την Ελλάδα.

03.

Μελετώντας την κινητικότητα:

Δεδομένα και στατιστικά
από χρηματοδοτούμενα ερευνητικά έργα του ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ.

Οι τέσσερις μελέτες εξετάζουν το φαινόμενο της κινητικότητας μέσα από ποικίλες οπτικές και μεθοδολογικές προσεγγίσεις, φωτίζοντας τις πολυδιάστατες πτυχές του και αναδεικνύοντας τις κοινωνικοοικονομικές συνέπειές του. Παράλληλα, προτείνουν στοχευμένες πολιτικές για την ανάσχεση της φυγής του εξειδικευμένου ανθρώπινου δυναμικού.

On the Great Greek Brain Drain: A Macroeconomic Approach

Επιστημονικά Υπεύθυνη

Ευγενία Βέλλα

Επίκουρη Καθηγήτρια του Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών

<https://sites.google.com/view/evella/>

Το Έργο υποστηρίχθηκε στο πλαίσιο της 2ης Προκήρυξης Ερευνητικών Έργων ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ. για την ενίσχυση Μεταδιδακτορικών Ερευνητών/τριών, με Φορέα Υποδοχής το Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών

ΕΛΙΔΕΚ.
Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας & Καινοτομίας

Στηρίζουμε την έρευνα
Ενισχύουμε την καινοτομία

www.elidek.gr

Πώς άρχισε η έρευνα;

Συνέχεια προηγούμενης έρευνας!

Marie Curie Individual Fellowship (2018-2020)

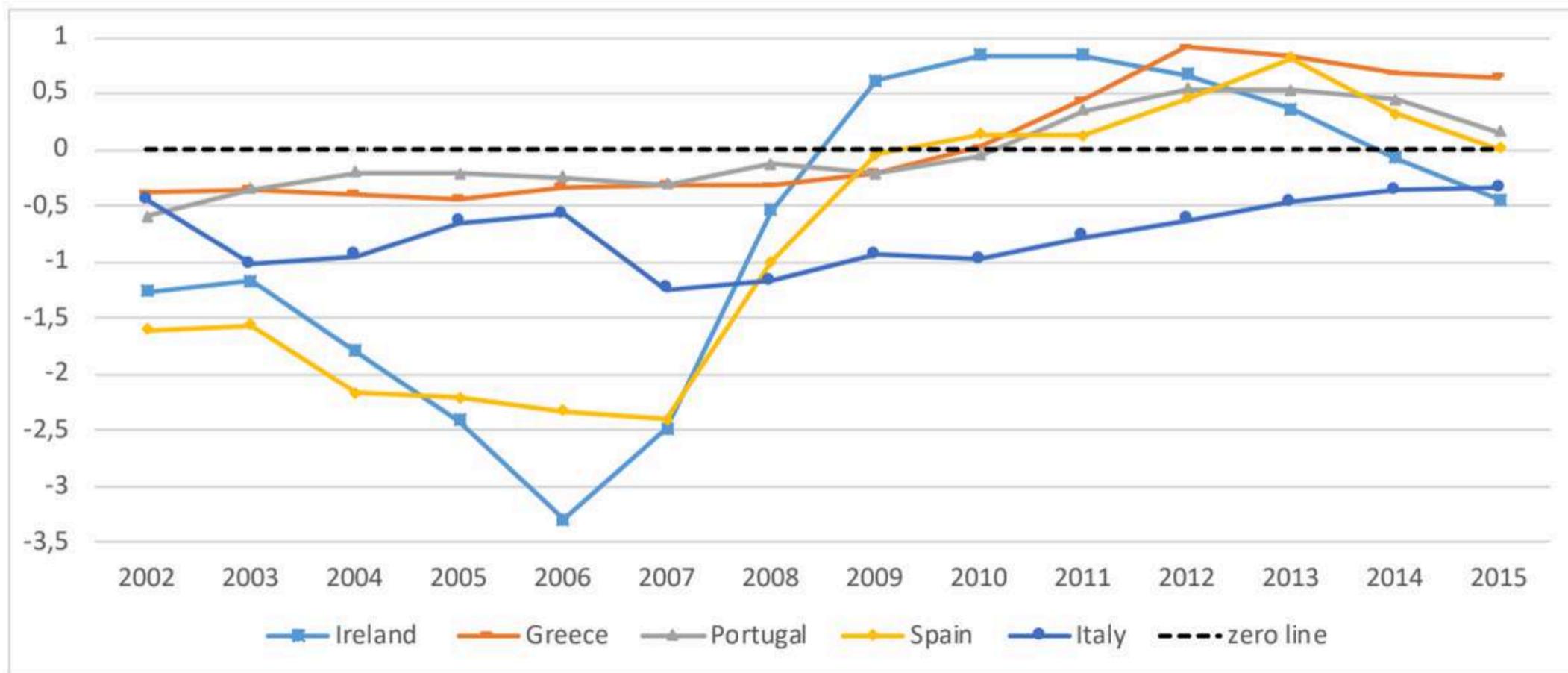
Πανεπιστήμιο: Universitat Autònoma de Barcelona

Θέμα: Αλληλεπίδραση Μετανάστευσης Εργατικού Δυναμικού & Δημοσιονομικής Εξυγίανσης στην Κρίση Χρέους

Δημοσίευση: Emigration and Fiscal Austerity in a Depression, Journal of Economic Dynamics and Control, 2022, 144, 104539 (with G. Bandeira and J. Caballé)

Άλλες δημοσιεύσεις: <https://sites.google.com/view/evella/msca-project>

Figure 2: Net migration flows, defined as outflows minus inflows (% active population)

Source: Eurostat

Ευρήματα μελέτης

Προσομοιώσεις μακροοικονομικού υποδείγματος (2010-2015):

Στα μέτρα λιτότητας αποδίδεται το:

- 1/3 της μείωσης του ΑΕΠ.
- 12% της μεταναστευτικής εκροής.

Χωρίς τη μεταναστευτική εκροή,

- η μείωση του ΑΕΠ θα ήταν μικρότερη κατά 17%,
- ο λόγος δημοσίου χρέους προς ΑΕΠ κατά 8 ποσοστιαίες μονάδες.

Αμφίδρομη σχέση:

- ▶ Οι αυξήσεις στη φορολογία εισοδήματος ενισχύουν τη μεταναστευτική εκροή.
- ▶ Η μεταναστευτική εκροή μειώνει τη φορολογική βάση, οδηγώντας σε επιμήκυνση του χρόνου επίτευξης των στόχων χρέους & σε μεγαλύτερες αναγκαίες φορολογικές αυξήσεις.

Ερευνητικό ερώτημα παρόντος Έργου

Η προηγούμενη έρευνα δεν έλαβε υπόψη τη σύνθεση των μεταναστευτικών εκροών (δεξιότητες).

- Έρευνα της ICAP (2019, 942 συμμετέχοντες, 43 χώρες): 70% των μεταναστών είναι κάτοχοι μεταπτυχιακού.
- Υπερδιπλασιασμός του % κάθετης αναντιστοιχίας δεξιοτήτων μεταξύ 1995 (15%) και 2019 (32%).

Αντικείμενο Έργου:

Μελέτη της αλληλεπίδρασης μεταξύ της εκροής ανθρωπίνου δυναμικού υψηλής ειδίκευσης, της αναντιστοιχίας δεξιοτήτων, της δημοσιονομικής εξυγίανσης, και των μακροοικονομικών μεγεθών με **ανάπτυξη νέου θεωρητικού υποδείγματος**.

Μεθοδολογική προσέγγιση

- Ανασκόπηση βιβλιογραφίας.
- Συλλογή και ανάλυση δεδομένων.
- Μοντελοποίηση Δυναμικής Στοχαστικής Γενικής Ισορροπίας (DSGE).
 - ▶ υπόδειγμα μικρής ανοιχτής οικονομίας με ανεργία, αναντιστοιχία δεξιοτήτων, μετανάστευση, συμπληρωματικότητα κεφαλαίου και εργασίας υψηλής ειδίκευσης
- Παραμετροποίηση του υποδείγματος και αριθμητικές προσομοιώσεις.
- Αντιπαραστατική ανάλυση: σενάρια μετανάστευσης και μη μετανάστευσης.

Ερευνητικό δοκίμιο 1

Βασικά αποτελέσματα I

Τεκμηριώνει μια νέα σχέση:

Μία από τις ακούσιες συνέπειες της δημοσιονομικής εξυγίανσης μπορεί να είναι η αύξηση του ποσοστού κάθεται αναντιστοιχίας (*overqualification*) στις χώρες της Νότιας Ευρώπης.

- ▶ Οι εργαζόμενοι υψηλής ειδίκευσης αναγκάζονται να δεχτούν απασχόληση με αναντιστοιχία δεξιοτήτων, καθώς οι υφεσιακές επιπτώσεις των μέτρων οδηγούν σε αύξηση του ανταγωνισμού για εύρεση εργασίας (*sullyng effect*).

ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗ: Fiscal Tightening and Skills Mismatch, *European Economic Review*, 2025, 174, 104984 (with K. Mavrigiannakis and A. Vasilatos).

Συμπεράσματα πολιτικής I

Εκτός από τον διαφορετικό βαθμό προστασίας της απασχόλησης—που στη βιβλιογραφία εξηγεί την επικράτηση των *sullyng effects* στην Ευρώπη έναντι των ΗΠΑ—εντοπίζουμε έναν παράγοντα για την ερμηνεία της διαφορετικής έντασής τους μεταξύ του Πυρήνα και της Περιφέρειας της Ευρώπης:

Η αύξηση του ποσοστού αναντιστοιχίας δεξιοτήτων είναι ασθενέστερη σε οικονομίες με ισχυρή Συμπληρωματικότητα Κεφαλαίου και Εργασίας Υψηλής Ειδίκευσης.

- ▶ Πολιτικές για τη μείωση της αναντιστοιχίας δεξιοτήτων θα μπορούσαν να στοχεύουν στην ταυτόχρονη τόνωση των επενδύσεων (π.χ. *investment tax credit*) για ενίσχυση της δημιουργίας θέσεων υψηλής ειδίκευσης.

Ερευνητικό δοκίμιο 2

Βασικά αποτελέσματα II

Κάτω από την υπόθεση Συμπληρωματικότητας Κεφαλαίου και Εργασίας Υψηλής Ειδίκευσης,

- Μια αρνητική διαταραχή της συνολικής προσφοράς μειώνει τις επενδύσεις, οπότε τα άτομα υψηλής ειδίκευσης στρέφουν την αναζήτηση εργασίας στο εξωτερικό και σε εγχώριες θέσεις με αναντιστοιχία προσόντων.
- Ο διάυλος των επενδύσεων παίζει σημαντικό ρόλο για την εκροή εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού και στην περίπτωση περικοπών στις κρατικές δαπάνες.

Πώς θα είχε εξελιχθεί το ποσοστό αναντιστοιχίας δεξιοτήτων χωρίς τη μεταναστευτική εκροή;

Συμπεράσματα πολιτικής II

- Η μεταναστευτική εκροή αυξάνει το μέγεθος του δημοσιονομικού πολλαπλασιαστή (μετρά τη μεταβολή της αξίας του ΑΕΠ λόγω μεταβολής των κρατικών δαπανών).
- Άρα, οι περικοπές των κρατικών δαπανών μειώνουν περισσότερο το ΑΕΠ, όταν έχουμε εκροή εργατικού δυναμικού.

Σύνοψη

- Οι μακροοικονομικές συνέπειες της μεταναστευτικής εκροής δεν ήταν αρκετά γνωστές ως τώρα.
- Αναδείξαμε την αμφίδρομη σχέση δημοσιονομικής εξυγίανσης & brain drain, τις συνέπειες για τους δημοσιονομικούς πολλαπλασιαστές και για την αναντιστοιχία δεξιοτήτων στην αγορά εργασίας.
- Σε συνθήκες ύφεσης που αυξάνουν την εκροή εργατικού δυναμικού υψηλής ειδίκευσης, χρειάζονται πολιτικές για τη στήριξη των επενδύσεων.

**Μεταβάσεις, Μετανάστευση και Πολιτική:
Κατανοώντας τη Νεολαία σε περίοδο κρίσης**

Επιστημονικά Υπεύθυνη

Αλεξάνδρα Κορωναίου

Ομότιμη Καθηγήτρια του Παντείου Πανεπιστημίου Πολιτικών και Κοινωνικών Επιστημών

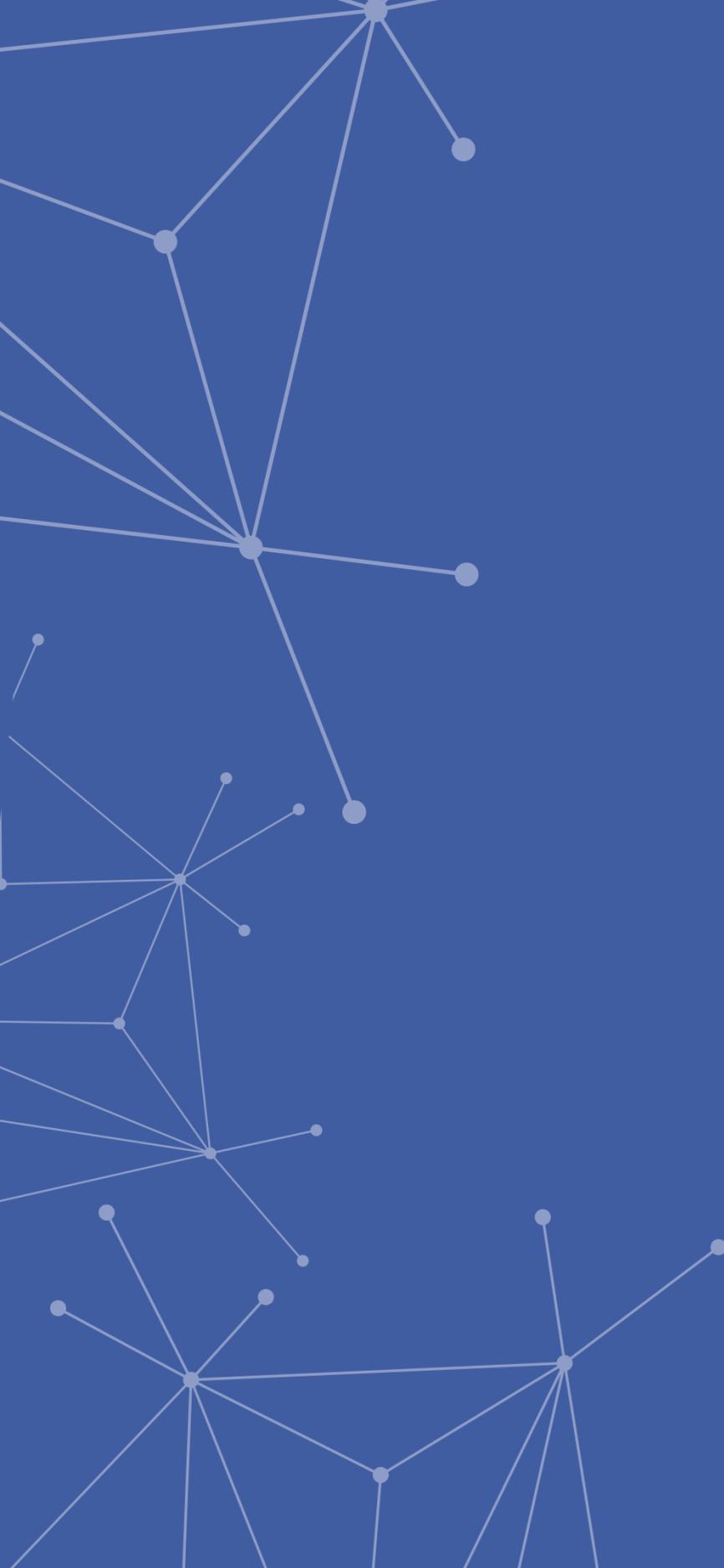
Το Έργο υποστηρίχθηκε στο πλαίσιο της 1ης Προκήρυξης Ερευνητικών Έργων ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ. για την ενίσχυση των μελών ΔΕΠ και Ερευνητών/τριών και την προμήθεια ερευνητικού εξοπλισμού μεγάλης αξίας, με Φορέα Υποδοχής το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Τώρα που πας στην ξενιτιά

Η μετανάστευση αποτελεί για την ελληνική κοινωνία διαχρονικό και σύνθετο φαινόμενο με αξιοσημείωτες οικονομικές, πολιτικές, κοινωνικές και πολιτισμικές προεκτάσεις.

Η έρευνα (2019-2024) κατέγραψε:

- Τα κύρια μεταναστευτικά ρεύματα στο πέρασμα των χρόνων.
- Τα βασικότερα δημογραφικά χαρακτηριστικά και τους λόγους της μετανάστευσης ανά χρονικά διαστήματα.
- Τα προβλήματα που αντιμετώπισαν κατά την εγκατάσταση και την προσαρμογή τους.
- Την επαναλαμβανόμενη διαγενεακά αίσθηση νοσταλγίας για την πατρίδα και τις προσπάθειες επαναπατριsmού.

Μεθοδολογική προσέγγιση

- Διεξήχθησαν 80 ημι-δομημένες συνεντεύξεις και 3 ομάδες εστίασης (15 άτομα) με νέες/νέους και γονείς.
- Συνολικά συμμετείχαν 95 άτομα (54 γυναίκες- 41 άνδρες).
- Νέες/νέοι στην Ελλάδα που σκέφτονταν ή συζητούσαν να φύγουν στο εξωτερικό (24).
- Νέες/νέοι που επέστρεψαν στην Ελλάδα από το εξωτερικό (18).
- Νέες/νέοι στην Αγγλία (22).
- Νέες/νέοι στη Γαλλία (15).
- Γονείς (16).

4 μεγάλα ιστορικά ρεύματα

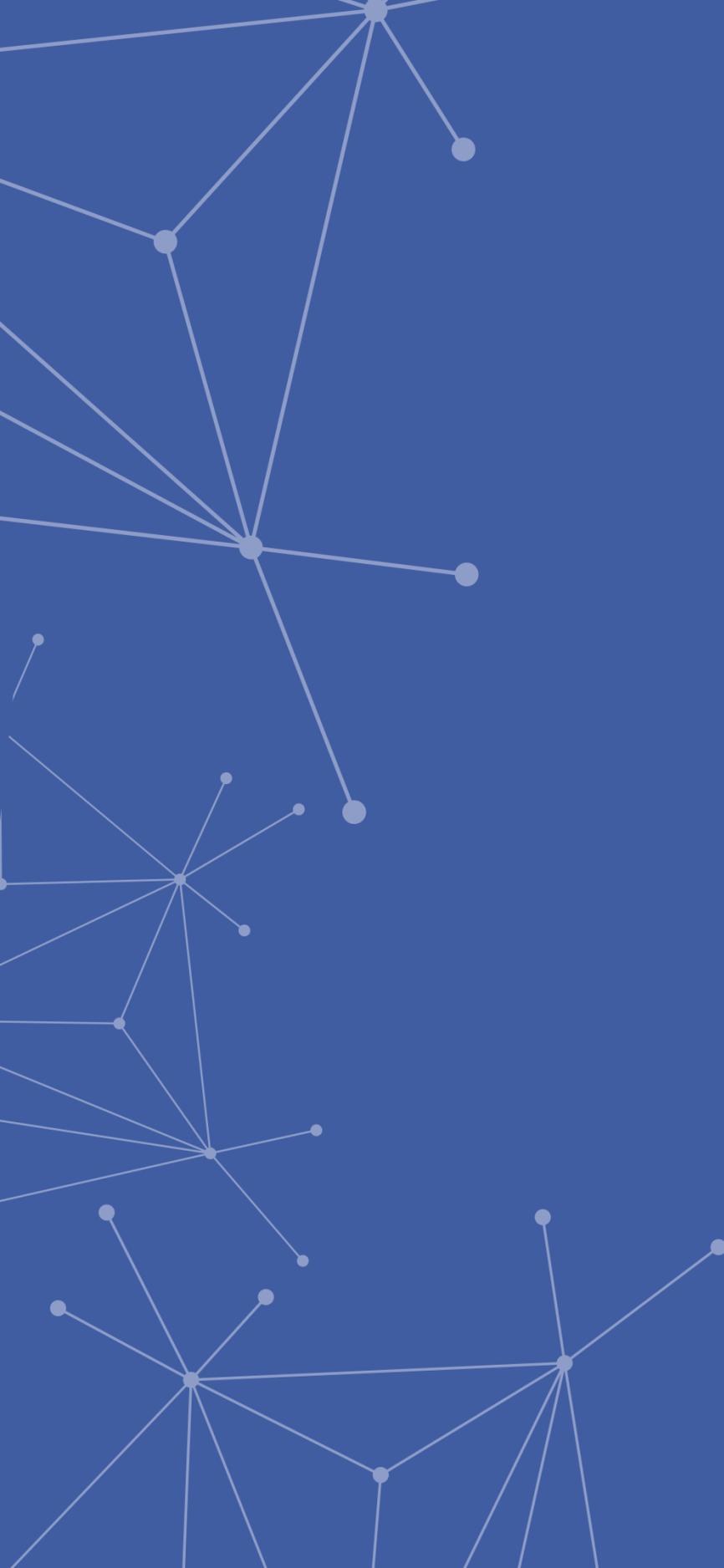

Από τα μέσα του 15ου αιώνα
μέχρι τη σύσταση του νέου
ελληνικού κράτους

Από το 1830 μέχρι τις αρχές
του Β' Παγκοσμίου Πολέμου

Από το 1945
μέχρι το 1995

Από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 μέχρι
την οικονομική κρίση 2009-2010 & σήμερα

Προορισμοί του χθες και του σήμερα

- Οι υπερατλαντικοί προορισμοί που έχουν έναν πιο μόνιμο χαρακτήρα μετακίνησης.
- Οι αναπτυγμένες ευρωπαϊκές χώρες με παροδικά στοιχεία διαμονής λόγω της εγγύτητας στην Ελλάδα και του χαμηλότερου κόστους για επισκέψεις και επιστροφή.

Η Ελλάδα διώχνει τα παιδιά της;

- Οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στις μεταναστευτικές ροές. Πολιτικές διώξεις και διακρίσεις, μαζί με την ακραία φτώχεια, οδηγούν πολλούς και πολλές μακριά από την Ελλάδα.
- Ιδιαίτερα σημαντικές περιόδους:
 - ▶ Το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και του εμφυλίου.
 - ▶ Η δικτατορία των συνταγματαρχών (1967-1974).

Ανδρικές και γυναικείες μεταβάσεις

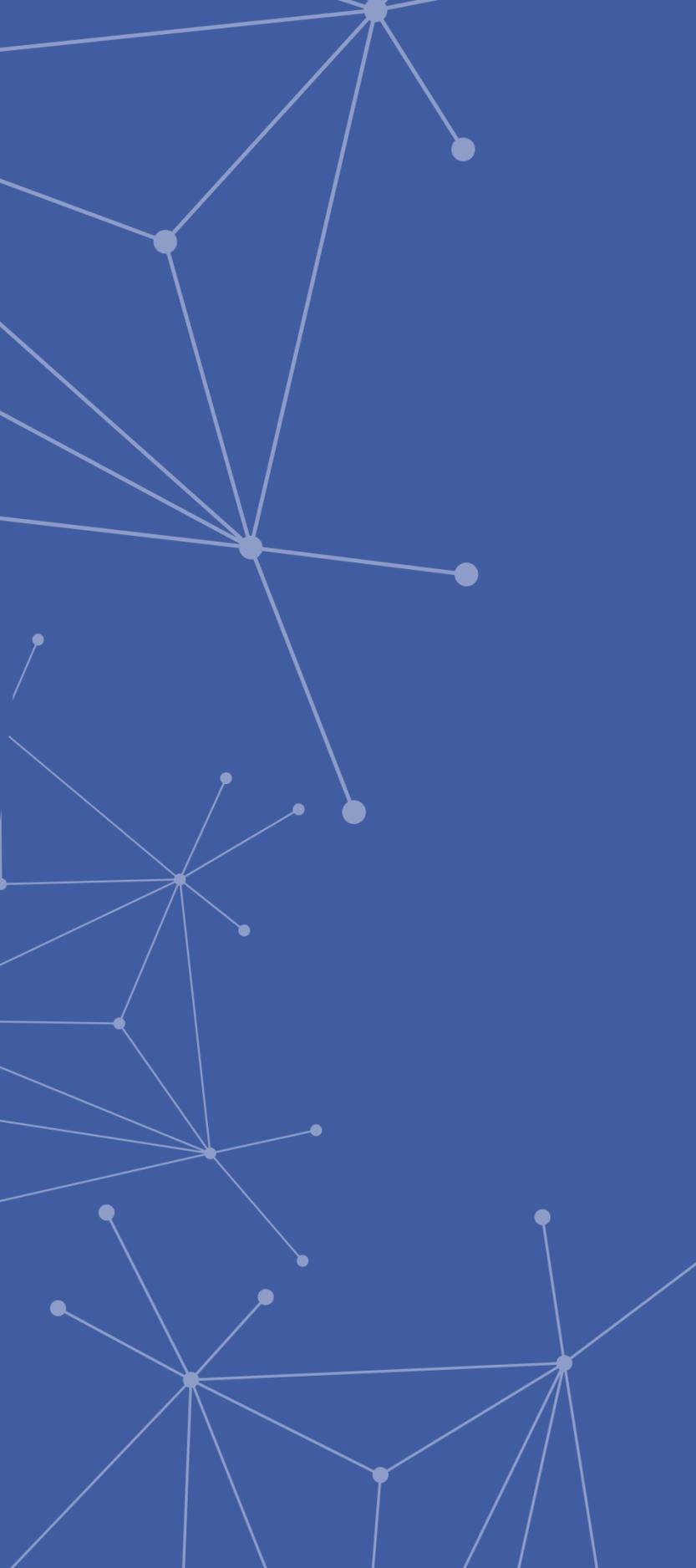
Πριν από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, οι άνδρες μεταναστεύουν περισσότερο από τις γυναίκες.

Στα μεταπολεμικά χρόνια διακρίνεται η τάση αύξησης των γυναικών μεταναστριών.

Επιπτώσεις στις κοινωνικές και εργασιακές σχέσεις:

- ▶ Οι **γυναίκες** εργάζονται κυρίως ως οικιακοί βοηθοί, σε εργοστάσια ή σε οικογενειακές επιχειρήσεις και ασχολούνται με την ανατροφή των παιδιών.
- ▶ Οι **άνδρες** μεταναστεύουν περισσότερο μόνοι, χωρίς οικογένεια, και εργάζονται ως εργάτες ή σε άλλους διάφορους τομείς.

Από το χθες στο σήμερα: Μεταβάσεις

- Η ατομική και κοινωνική εμπειρία της μετανάστευσης, από την απόφαση μέχρι την εγκατάσταση στη χώρα προορισμού, σχετίζεται με διάφορα ζητήματα, όπως είναι οι δυσκολίες κατά τη διάρκεια του ταξιδιού, τα διαφορετικά ήθη και έθιμα, η γλώσσα, καθώς και οι καιρικές συνθήκες.
- Οι παραπάνω δυσκολίες προσαρμογής, αλλά και πολλές ακόμα, δημιουργούν έντονα αισθήματα νοσταλγίας για την πατρίδα.

Οι αιτίες φυγής σήμερα

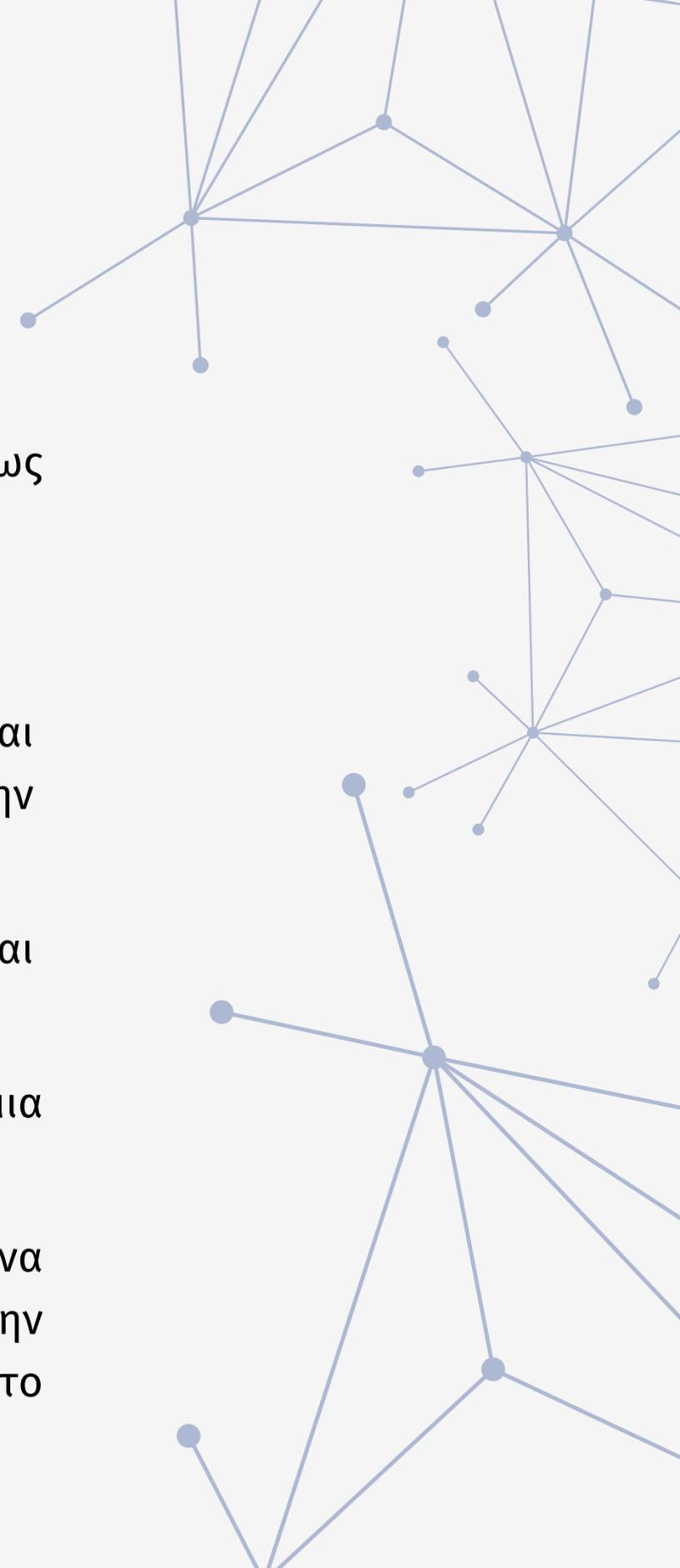
- Η οικονομική κατάσταση και οι συνθήκες ζωής.
- Κακές συνθήκες εργασίας, ανασφάλεια, επισφάλεια.
- Ακρίβεια, κόστος ζωής, στεγαστικό.
- Ποιότητα ζωής κατώτερη από εκείνη στις άλλες χώρες.
- Συντηρητισμός στην καθημερινή ζωή, ανισότητες, έμφυλες και άλλες, οπισθοδρομικές αντιλήψεις.
- Διαφθορά του πολιτικού συστήματος, αναξιοκρατία, αδιαφορία για τους νέους.

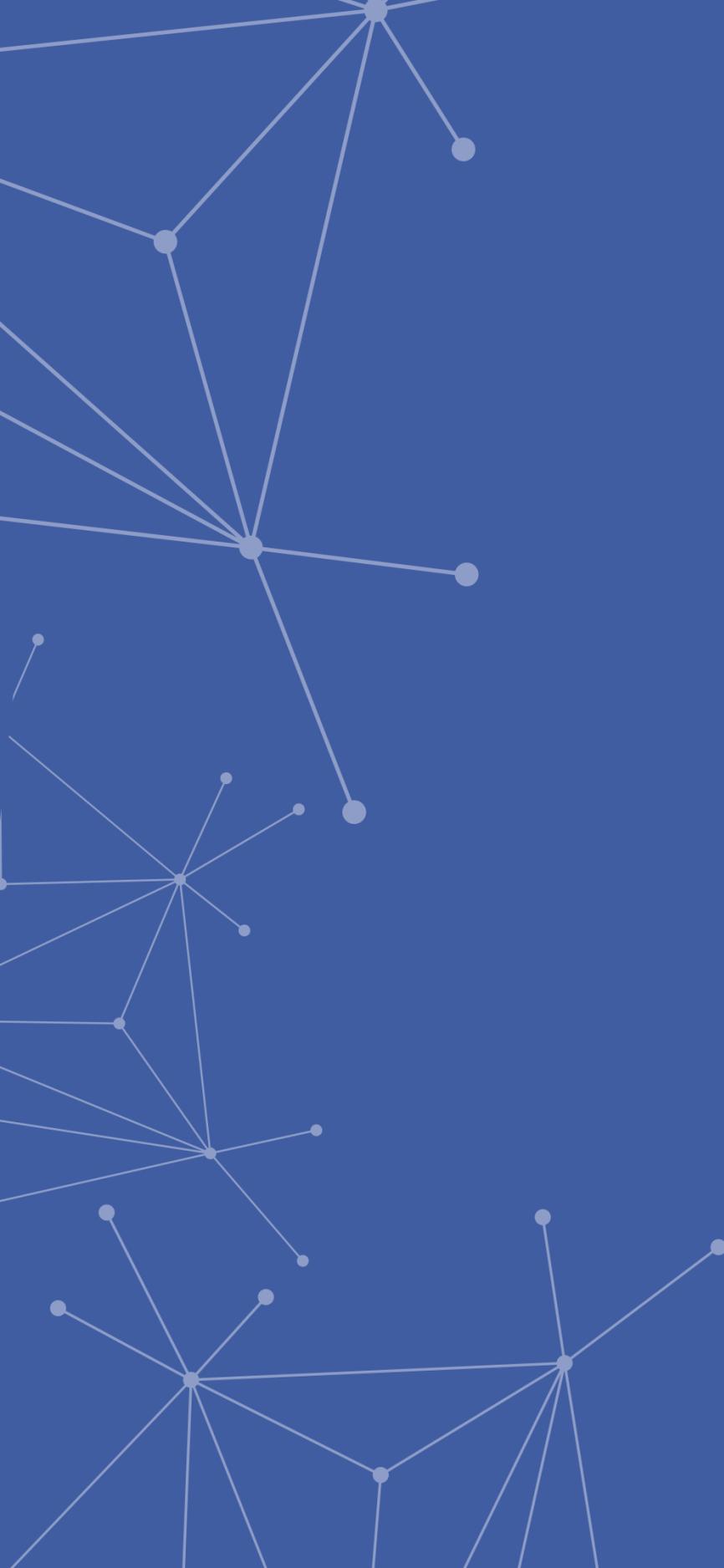
Η σύγχρονη συνθήκη

- Η μετανάστευση πυροδοτείται σαφέστατα από την οικονομική κρίση του 2010.
- Εμφανίζεται ως «αναγκαίο» βήμα με πολλές επιφυλάξεις και χωρίς αυταπάτες ή εξιδανικεύσεις ως προς το τελικό αποτέλεσμα της μετακίνησης.

Η σύγχρονη μετανάστευση: μια εμπειρία ζωής

- ▶ Η έννοια της «εμπειρίας» επαναλαμβάνεται συστηματικά. Μοιάζει να είναι χαρακτηριστικό και συνολικό αποτύπωμα της σύγχρονης μετακίνησης που σφραγίζει θεωρητικά τη μετάβαση από την «ανάγκη» στην «επιθυμία».
- ▶ Πολύ κοντά στις θεωρητικές προσεγγίσεις του Steve Miles (2023), οι νέοι φαίνεται να διακινούνται σε ψυχο-κοινωνιολογικό επίπεδο, κυρίως, από την αναζήτηση κατανάλωσης νέων εμπειριών.
- ▶ Η μετακίνηση αποκτά λιγότερο δραματικό πρόσημο σε σχέση με το παρελθόν ενταγμένη σε μια «κοινωνία της διακινδύνευσης» και της εμπειρίας.
- ▶ Η εμπειρία του εξωτερικού ως συνολικό αποτύπωμα θα μπορούσε θεωρητικά και επιστημονικά να συνδεθεί με την «κοινωνία της εμπειρίας» (Miles, 2023) νοηματοδώντας μία μετάβαση από την ανάγκη στην επιθυμία. Πολύ συχνά άλλωστε αναφέρθηκε η επιθυμία να πάει κάποιος/α στο εξωτερικό για την απόκτηση εμπειριών.

Αδράνεια vs ρίσκο: εύκολες μετακινήσεις

- Στον ευέλικτο καπιταλισμό ο φόβος της αδράνειας - καθήλωσης είναι το βασικότερο κίνητρο για την ανάληψη ρίσκου.
- Σε μία δυναμική κοινωνία οι παθητικοί άνθρωποι μαραζώνουν (Sennett,2010).

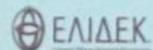
Μοναξιά ή/και αποξένωση

- Σε όλες τις ομάδες (εξωτερικού και εσωτερικού) οι συχνότερες αναφορές είναι το αίσθημα μοναξιάς και αποξένωσης που αισθάνονται ακόμα κι όταν οι συνθήκες ζωής στο εξωτερικό είναι καλές.
- Το αίσθημα αυτό είναι έντονο ακόμα κι όταν φεύγουν για λίγο (π.χ. με τα προγράμματα ERASMUS).

Κι όμως...

- Τα θετικά συναισθήματα για την Ελλάδα επικεντρώνονται στα εξής:
- Καιρικές συνθήκες
- Κοινωνικότητα, ελεύθερος χρόνος, συναναστροφές, φιλικές σχέσεις
- Ισχυρότατοι οικογενειακοί δεσμοί

Το κεντρικό θέμα της ομιλίας είναι η Εθνική Επιτροπή Έρευνας και Καινοτομίας (ΕΠΕΚ) και η ΕΛΙΔΕΚ, οι οποίες είναι οι βασικές οργανώσεις που υποστηρίζουν την έρευνα και την καινοτομία στην Ελλάδα.

ΕΛΙΔΕΚ.
Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας & Καινοτομίας

Στηρίζουμε την έρευνα
Ενισχύουμε την καινοτομία

ΕΣΤΙΑ
ΝΕΑΥΡΝΗΣ

Κι όμως...

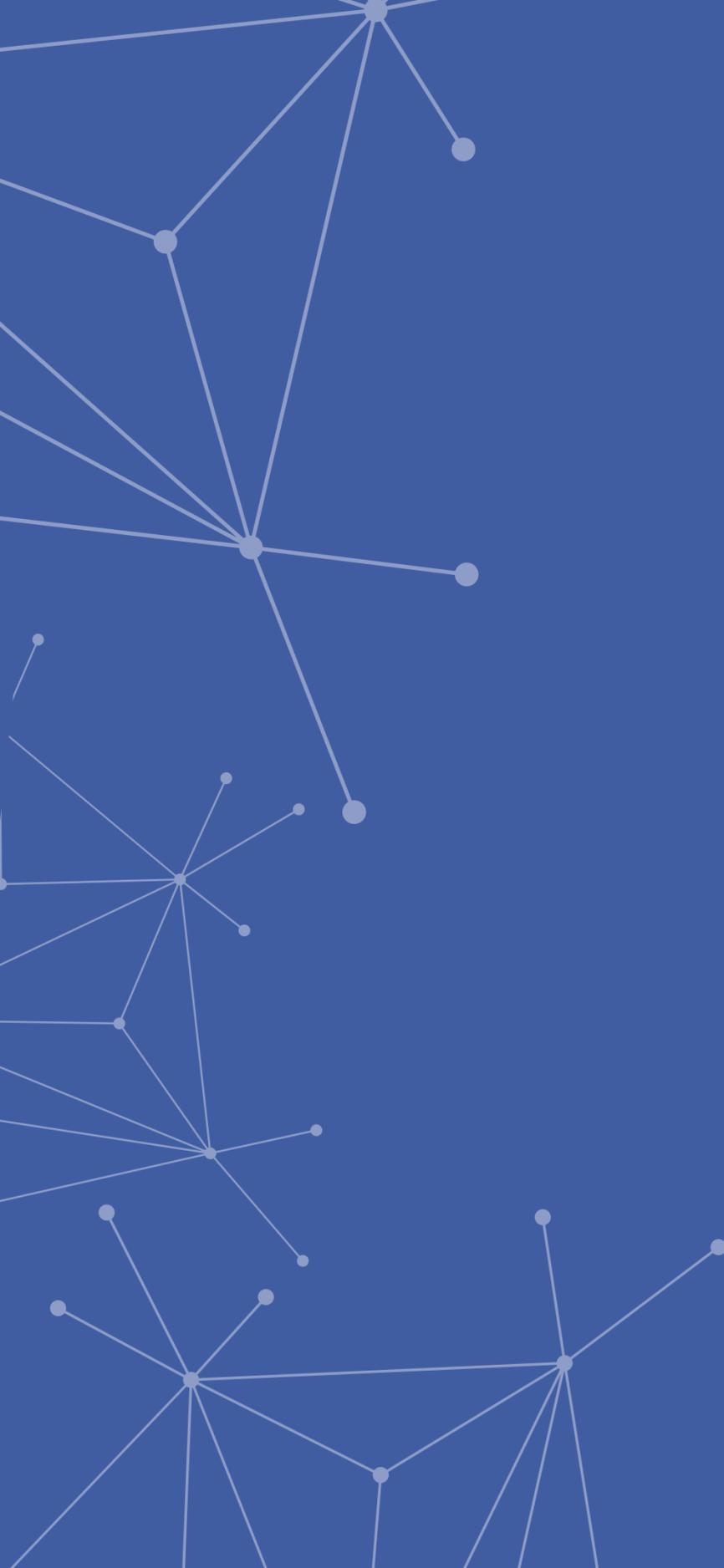
Τα θετικά συναισθήματα για την Ελλάδα επικεντρώνονται στα εξής:

- Καιρικές συνθήκες.
- Κοινωνικότητα, ελεύθερος χρόνος, συναναστροφές, φιλικές σχέσεις.
- Ισχυρότατοι οικογενειακοί δεσμοί.

Η οικογένεια

- Ο πιο σημαντικός παράγοντας για την απόφαση επιστροφής είναι η σημασία της οικογένειας και των κοινωνικών - φιλικών σχέσεων.
- Οι ίδιοι παράγοντες είναι και οι πρωταρχικοί για την απόφαση να μείνουν στην Ελλάδα.

Mobility capital

- Όπως προέκυψε από τις διαγενεακές συνεντεύξεις, ορισμένοι γονείς είχαν μια κάποια σχέση με το εξωτερικό, είτε είχαν βρεθεί εκεί για σπουδές είτε για εργασία.
- Με τον έναν ή τον άλλο τρόπο η οικογένεια (ένας τουλάχιστον γονέας) είχε προηγούμενη εμπειρία από το εξωτερικό, κάτι που στη βιβλιογραφία αναφέρεται ως «κεφάλαιο κινητικότητας» (mobility capital).
- Αυτό το κεφάλαιο είναι μια έννοια για να περιγράψουμε τη γνώση και τους πόρους που σχετίζονται με προηγούμενες μετακινήσεις μέσα στην οικογένεια, γεγονός που συμβάλλει στον προσανατολισμό των παιδιών προς μελλοντικές πορείες μετακίνησης και μετάβασης στο εξωτερικό (Moret, 2017).
- Δεν πρόκειται απλώς για μια συμβολική μορφή κεφαλαίου αλλά για κοινωνικές, μορφωτικές και οικονομικές μορφές κεφαλαίου που διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην όποια κινητικότητα και στην αίσθηση ελέγχου σε σχέση με τις επιλογές αυτής της κινητικότητας (Ní Laoire, 2020).

Κοινωνικο-οικονομικό υπόβαθρο

- Σχετική οικονομική δυνατότητα της οικογένειας να στηρίξει τα παιδιά.
- Για προπτυχιακές σπουδές οι γονείς υπολογίζουν και συγκρίνουν το κόστος σε σχέση με τις σπουδές σε μια περιφέρεια της Ελλάδας.
- Οι γονείς είναι σε θέση να στηρίξουν οικονομικά τα παιδιά για μεταπτυχιακές σπουδές στο εξωτερικό (π.χ. δύο μεταπτυχιακά στο εξωτερικό ή κάποιο μεταπτυχιακό επί πληρωμή στην Ελλάδα και αργότερα ένα δεύτερο στο εξωτερικό ή αδέρφια σε κοντινή ηλικία που και τα δύο βρίσκονται στο εξωτερικό για σπουδές και εργασία).
- Πρόκειται επομένως για μεσαία κυρίως κοινωνικά στρώματα με σχετική οικονομική άνεση που υποστηρίζουν τη μετάβαση των παιδιών τους στο εξωτερικό.
- Υπάρχουν, ωστόσο, και περιπτώσεις χωρίς δυνατότητα οικονομικής στήριξης. Παρέχουν όμως συναισθηματική υποστήριξη και ενεργοποίηση για ανεύρεση υποτροφίας (τα παιδιά αυτά συνήθως εργάζονται ταυτόχρονα με τις σπουδές τους).

Επιστροφή και προσωρινή παραμονή

Παρατηρείται ανάσχεση του κύματος μετάβασης στο εξωτερικό που κορυφώθηκε στα χρόνια της μεγάλης οικονομικής κρίσης.

Αιτίες:

1. Μια ορισμένη βελτίωση ή σταθεροποίηση των οικονομικών και πολιτικών συνθηκών.
2. Η πανδημία του Covid-19 που λειτούργησε αποτρεπτικά για ταξίδια και μετακινήσεις.

Ωστόσο, οι περισσότεροι σκέφτονται πως ίσως κάποια στιγμή φύγουν, όχι μόνο για σπουδές αλλά και για εργασία.

Η προσδοκία της επιστροφής

Η επιστροφή παραμένει βασική επιδίωξη με απροσδιόριστη και ρευστή χρονικότητα. Υπάρχουν θεμελιώδεις προϋποθέσεις για την επιστροφή:

- ▶ Η οικονομική κατάσταση της χώρας.
- ▶ Εργασιακή σταθερότητα και ποιοτικές συνθήκες εργασίας.
- ▶ Μείωση κόστους ζωής (αύξηση μισθών, ακρίβεια, στέγαση).
- ▶ Αλλαγή κοινωνικών παραμέτρων (διαφθορά, αντικοινωνικές συμπεριφορές).

Ιστορίες ζωής : Έλληνες μετανάστες υψηλής ειδίκευσης και νέοι υψηλής μόρφωσης στοχάζονται για τη μετανάστευση

Επιστημονικά Υπεύθυνη

Φιλία Ίσαρη

Καθηγήτρια του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών

<https://lsom.gr/>

LSOM Booklet

Το Έργο υποστηρίχθηκε στο πλαίσιο της 2ης Προκήρυξης Ερευνητικών Έργων ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ. για την ενίσχυση Μεταδιδακτορικών Ερευνητών/τριών, με Φορέα Υποδοχής το Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών

 ΕΛΙΔΕΚ.
Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας & Καινοτομίας

Στηρίζουμε την έρευνα
Ενισχύουμε την καινοτομία

www.elidek.gr

ΕΣΤΙΑ

ΝΕΑΣ ΞΥΡΝΗΣ

1930

Ερευνητικός σχεδιασμός

Ψυχοκοινωνική και πολιτισμική οπτική προσέγγιση.

- Στόχος: επιδιώκει να κατανοήσει διεξοδικά (σε εύρος και σε βάθος) τις αλληλένδετες ψυχολογικές, κοινωνικο-οικονομικές και πολιτισμικές διαστάσεις του brain drain -brain gain.
- Οι περισσότερες έρευνες έχουν εξετάσει το φαινόμενο, κυρίως μέσα από την κοινωνικο-οικονομική οπτική

Μεθοδολογία: Μικτή και Πολυτροπική

Ποιοτική

Παραγωγή και Ανάλυση Δεδομένων

- Αφηγηματική προσέγγιση (ιστορίες ζωής) σε συνδυασμό με
- Οπτικές μεθόδους έρευνας (*Varvantakis, 2016*)
- Αφηγηματική Ανάλυση (*Riessman, 2008*)
- Πολυκειμενική Αφηγηματική Ανάλυση (*Gleeson, 2011*)

Ποσοτική

Συλλογή και Ανάλυση Δεδομένων

- Χορήγηση Ερωτηματολογίων Αυτοαναφοράς
- Στατιστικός χειρισμός ποσοτικών δεδομένων

Αφηγηματική Ερευνητική Προσέγγιση

Βασικές Παραδοχές:

- Οι άνθρωποι νοηματοδοτούν τις εμπειρίες τους και τις επικοινωνούν στους άλλους με την μορφή ιστοριών (*Bruner, 2002, Riessman, 2008*).

Κάθε ιστορία αποτελεί έκφραση υποκειμενικότητας, προθετικότητας και ταυτότητας.

- Οι αφηγήσεις μπορούν να αποδώσουν την ασάφεια, την πολυπλοκότητα και το πολυδιάστατο ενός φαινομένου, ενώ μας ενημερώνουν σε μεγάλο βαθμό για το προσωπικό, το κοινωνικό και το πολιτισμικό στοιχείο (*Smith & Sparkes, 2008*).

Photovoice

Τα οπτικά μέσα που ενσωματώνονται στις αφηγηματικές συνεντεύξεις:

- συμβάλλουν στην καταγραφή εκείνων των στοιχείων που υπερβαίνουν την **γλωσσική διάσταση**,
- ενθαρρύνουν τη συζήτηση σε μεγαλύτερο βάθος-ακόμη και για στοιχεία που **δεν** απεικονίζονται στις φωτογραφίες,
- μπορεί να είναι μια ευχάριστη, ενδιαφέρουσα διαδικασία που διευκολύνει την επαφή με τον **συναισθηματικό** κόσμο,
- Ενθαρρύνει μια πιο **ενεργή εμπλοκή** των ατόμων στην ερευνητική διαδικασία (*Rose 2012; Varvantakis, 2016*).

Ερευνητικοί Στόχοι

Η έρευνά μας αποσκοπεί να κατανοήσει, να αποτυπώσει και να αναδείξει:

1. τις ιστορίες ζωής, τις αφηγήσεις, τις εμπειρίες,
2. τα συναισθήματα, τις προκλήσεις, τις ανάγκες, τις φιλοδοξίες, τις ελπίδες των ανθρώπων στο πλαίσιο της κινητικότητας,
3. την εμπρόθετη δράση τους,
4. τις κατασκευές της ταυτότητας (π.χ. οικογενειακή, εθνική, Ευρωπαϊκή, κοσμοπολίτικη),
5. τους τρόπους που οι άνθρωποι νοηματοδοτούν την απόφαση μετακίνησής τους (μετανάστευση, παλιννόστηση, παραμονή στην Ελλάδα ή στο εξωτερικό).

Πώς διαμορφώνονται οι **προθέσεις κινητικότητας** των Νέων Ελλήνων Επιστημόνων και Ειδικευμένων Επαγγελματιών (ΝΕΕΕΕ) στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα;

Ποιοι παράγοντες λειτουργούν ως κίνητρα ώθησης ή αποφυγής της κινητικότητας;

- ▶ Αξιολόγηση των συνθηκών στην Ελλάδα
- ▶ Διαθέσιμοι πόροι και εμπόδια σε κοινωνικό και ατομικό επίπεδο
- ▶ Συναισθήματα για το μέλλον στην Ελλάδα και στη χώρα υποδοχής
- ▶ Διαστάσεις της προσωπικότητας και των ικανοτήτων

Πώς διαφοροποιούνται οι διεργασίες σχετικά με τις προθέσεις κινητικότητας των ΝΕΕΕΕ ανάλογα με τη φάση ζωής τους (σπουδές/εργασία);

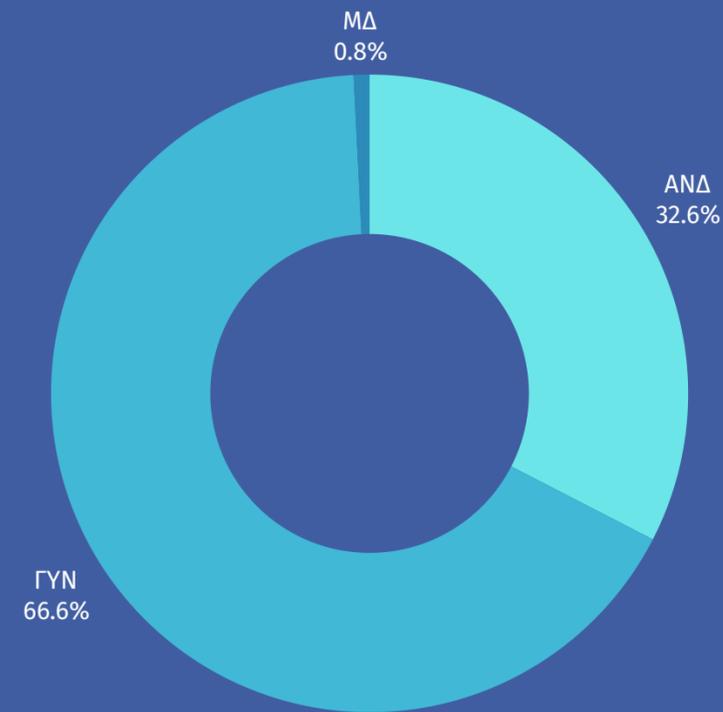
Συμμετέχουσες ομάδες

- Προπτυχιακές/οί φοιτήτριες/ές που σκέφτονται να φύγουν από την Ελλάδα και να εγκατασταθούν στο εξωτερικό.
- Φοιτήτριες/ές σε μεταπτυχιακό, διδακτορικό επίπεδο που σπουδάζουν στο εξωτερικό και σκέφτονται να επιστρέψουν στην Ελλάδα ή να παραμείνουν σε άλλη χώρα.
- Επαγγελματίες υψηλής ειδίκευσης που έχουν εγκατασταθεί στο εξωτερικό.
- Επαγγελματίες υψηλής ειδίκευσης που επέστρεψαν στην Ελλάδα μετά από εργασία και διαβίωση στο εξωτερικό.

Δημογραφικό προφίλ των ομάδων κινητικότητας

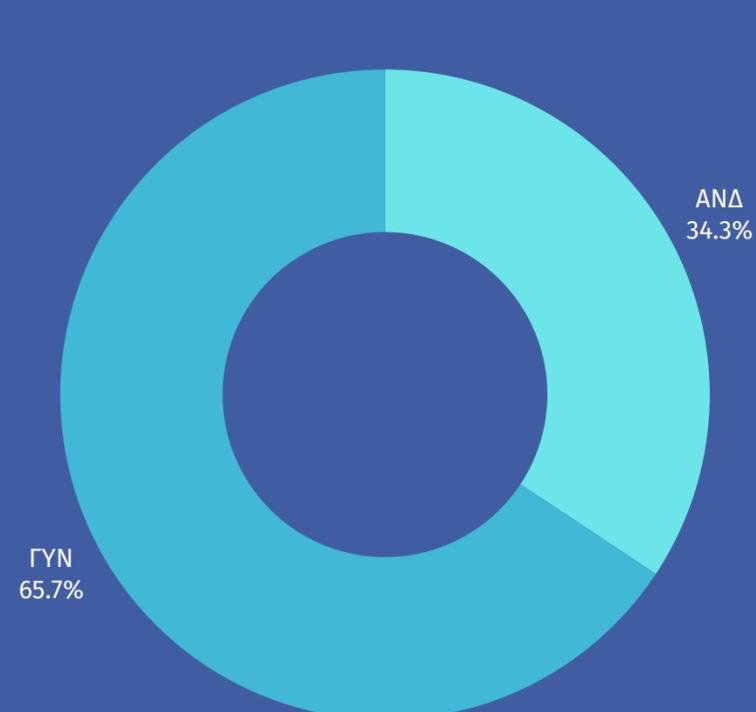
Ποσοτικό σκέλος

Φοιτούν στην Ελλάδα (N=513)

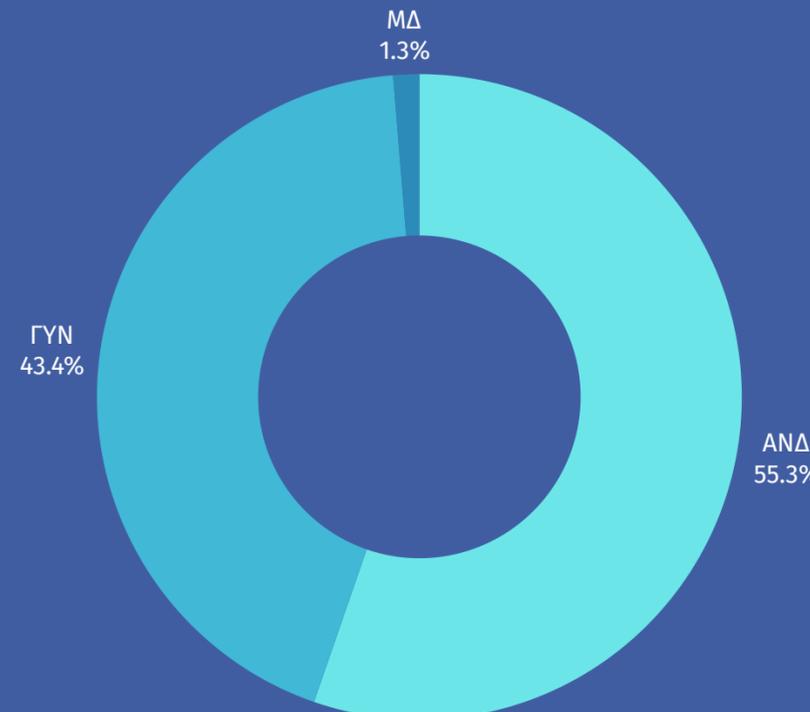
M=23,5 έτη (18-41)

Φοιτούν στο εξωτερικό (N=102)

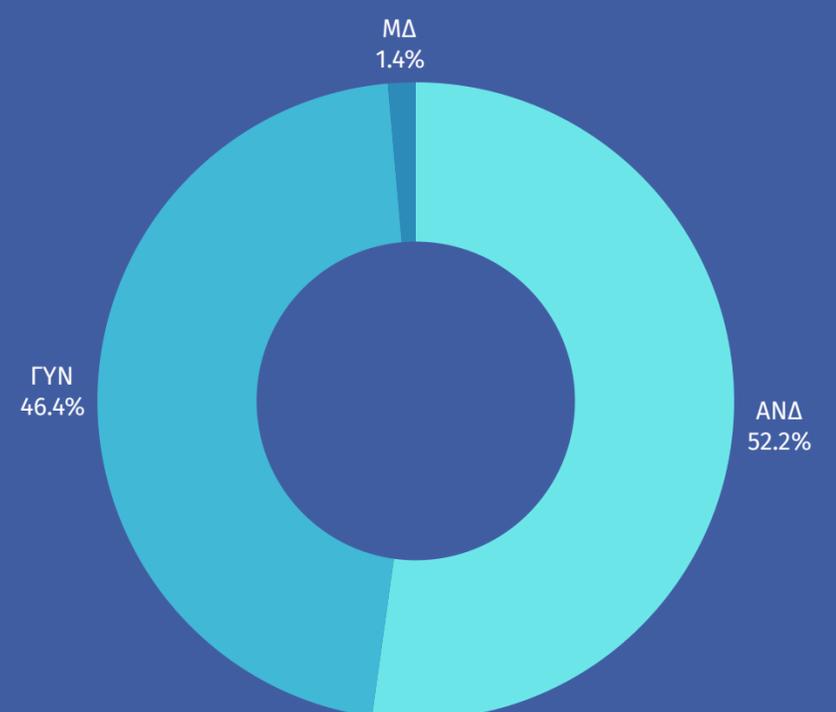
M=28,4 έτη (21-38)

Εργάζονται στο εξωτερικό (N=76)

M=35,5 έτη (25-54)

Επέστρεψαν στην Ελλάδα (N=69)

M=39,5 έτη (27-63)

Συμμετέχουσες ομάδες

Αφηγηματικές Συνεντεύξεις (Ευρώπη, ΗΠΑ)

Φοιτητές/τριες στην Ελλάδα
(προπτυχιακό)

20 άτομα (11 γυναίκες, 9 άνδρες, 20-24 ετών)

Επαγγελματίες υψηλής ειδίκευσης στο εξωτερικό

20 άτομα (12 γυναίκες, 8 άνδρες, 30-51 ετών)

Αγγλία, Βέλγιο, Ισπανία, Γαλλία, Ολλανδία, Σουηδία, Γερμανία, Ελβετία, Αμερική

Φοιτήτριες/ές στο εξωτερικό
(μεταπτυχιακό/διδακτορικό)

20 άτομα (14 γυναίκες, 6 άνδρες, 22-28 ετών)

Σουηδία, Αγγλία, Γερμανία, Ολλανδία, Φιλανδία, Ελβετία, Ισπανία, Αμερική

Επαγγελματίες στο εξωτερικό που επέστρεψαν στην Ελλάδα

20 άτομα (15 γυναίκες, 5 άνδρες, 28-48 ετών)

Αγγλία, Σουηδία, Γαλλία, Μονακό, Αραβικά Εμιράτα

Ερευνητικά Ευρήματα

Τόσο τα **ποσοτικά** όσο και τα **ποιοτικά** αποτελέσματα της έρευνας LSOM ανέδειξαν την κινητικότητα των φοιτητριών/ων και επαγγελματιών υψηλής εξειδίκευσης, το αποκαλούμενο “brain-retain”, “brain-drain”, “brain-gain”, ως ένα **πολυδιάστατο, σύνθετο, δυναμικό** και **πολυσχιδές** φαινόμενο.

Προθέσεις της Κινητικότητας (ποσοτικό σκέλος)

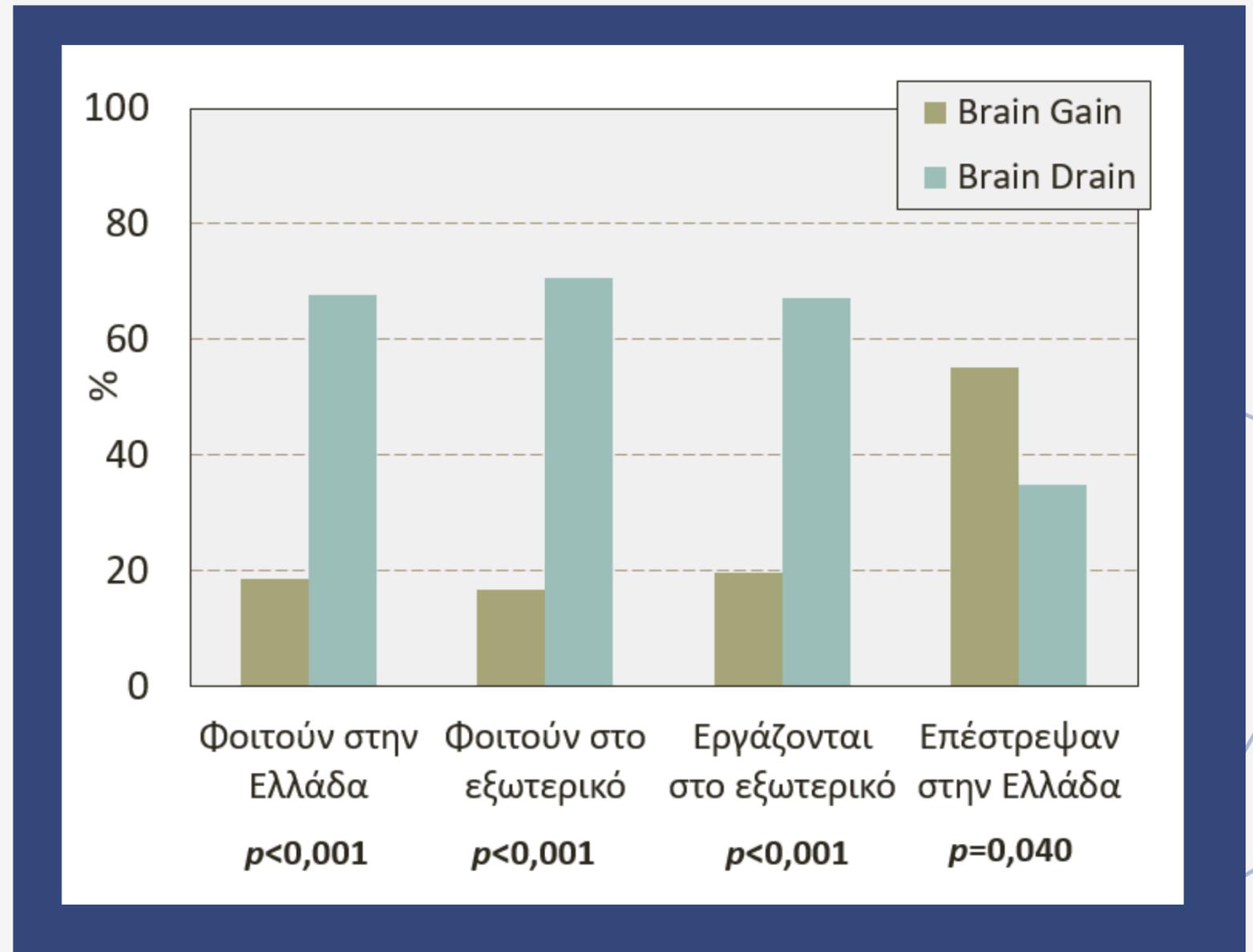
Οι προθέσεις κινητικότητας των ΝΕΕΕ που καταγράφηκαν στην έρευνά μας έχουν **χαρακτηριστικά** που μπορούν να τις προσδιορίσουν ως «διαρροή εγκεφάλων» (Lazaretou, 2022):

- αγγίζουν τη **μεγάλη πλειοψηφία** των φοιτητών/τριών,
- **δε φαίνεται να μετριάζονται** στα άτομα που ζουν στο εξωτερικό,
- συνοδεύονται από γενικά **αρνητικές κρίσεις**, όσον αφορά στις συνθήκες στην ελληνική πραγματικότητα, και
- από υπεροχή των **αρνητικών συναισθημάτων** έναντι των θετικών.

Προθέσεις κινητικότητας ως προς την ομάδα κινητικότητας

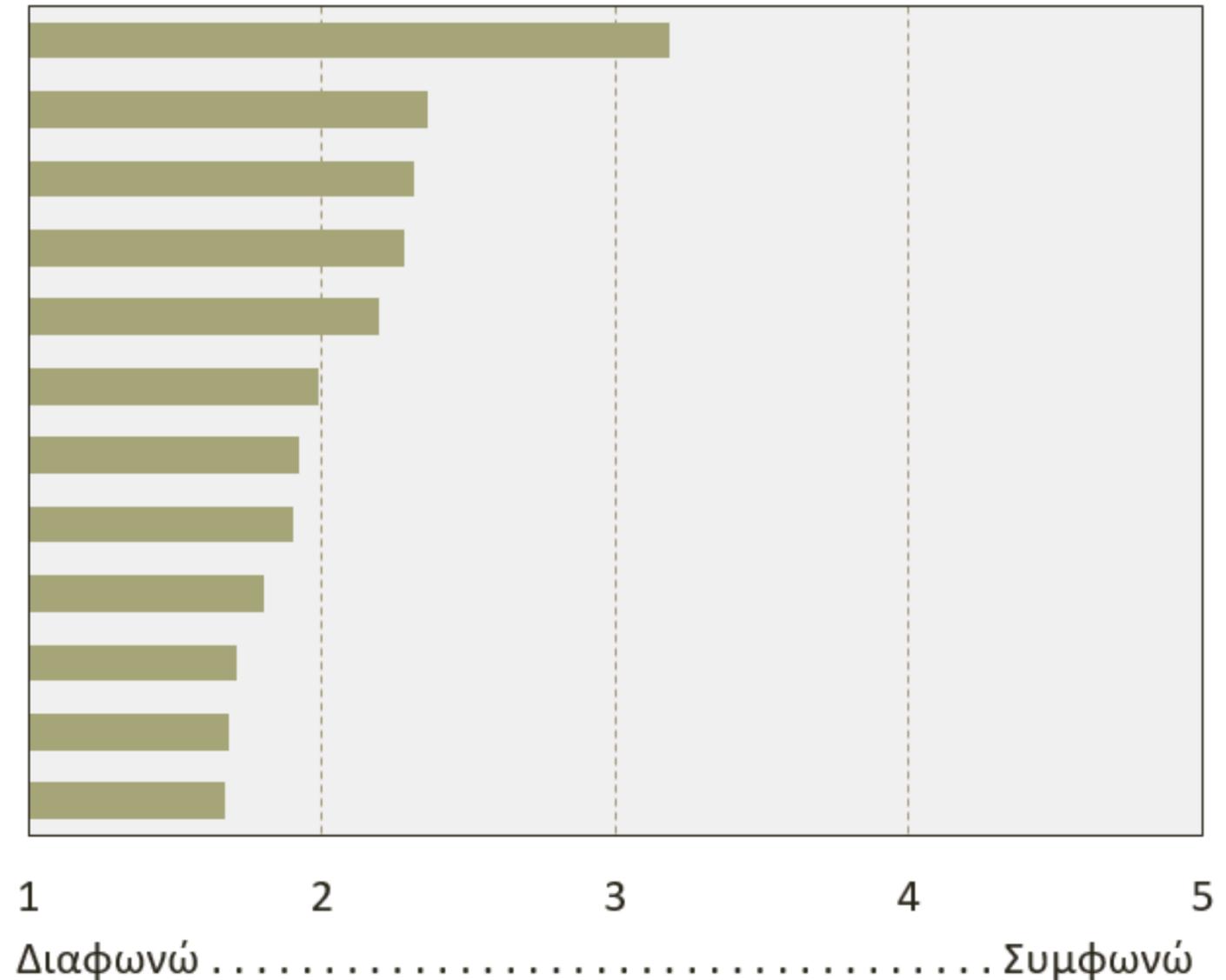
Οι προθέσεις κινητικότητας για διαμονή στο εξωτερικό (brain drain) υπερτερούν συντριπτικά των προθέσεων διαμονής στην Ελλάδα (brain gain) μεταξύ των φοιτητών σε Ελλάδα και εξωτερικό, καθώς και μεταξύ των εργαζόμενων στο εξωτερικό.

Η τάση αυτή φαίνεται να αντιστρέφεται μόνο στην ομάδα όσων έχουν επιστρέψει στην Ελλάδα από το εξωτερικό, όπου πάντως καταγράφονται χαμηλές προς μέτριες προθέσεις νέας μετοίκησης.

Αξιολόγηση των συνθηκών στην Ελλάδα

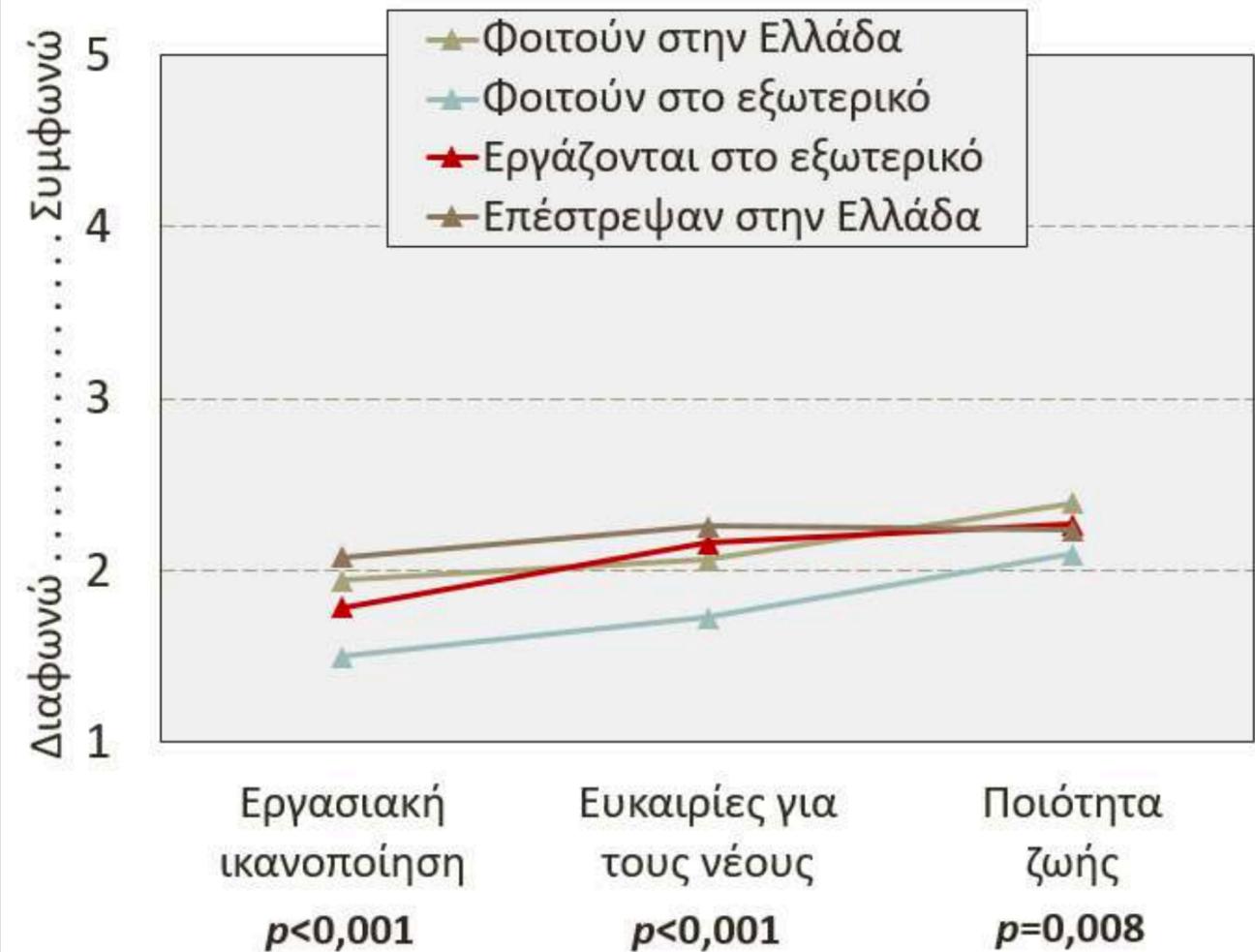
- Η Ελλάδα είναι μια ασφαλής χώρα για να ζει κανείς
- Οι γνώσεις μου θα αντιστοιχούν στο αντικείμενο εργασίας
- Υπάρχουν δυνατότητες επαγγελματικής αποκατάστασης
- Το εκπαιδευτικό σύστημα είναι αποδοτικό
- Η ποιότητα ζωής είναι υψηλή
- Η κοινωνική ασφάλιση είναι ικανοποιητική
- Υπάρχει ενδιαφέρον για την προστασία του περιβάλλοντος
- Υπάρχει ανοχή στη διαφορετικότητα
- Οι νέοι μπορούν να πραγματοποιήσουν τα όνειρά τους
- Αναγνωρίζονται τα προσόντα των νέων επιστημόνων
- Οι συνθήκες εργασίας είναι αρκετά καλές
- Το επίπεδο των μισθών είναι γενικά καλό

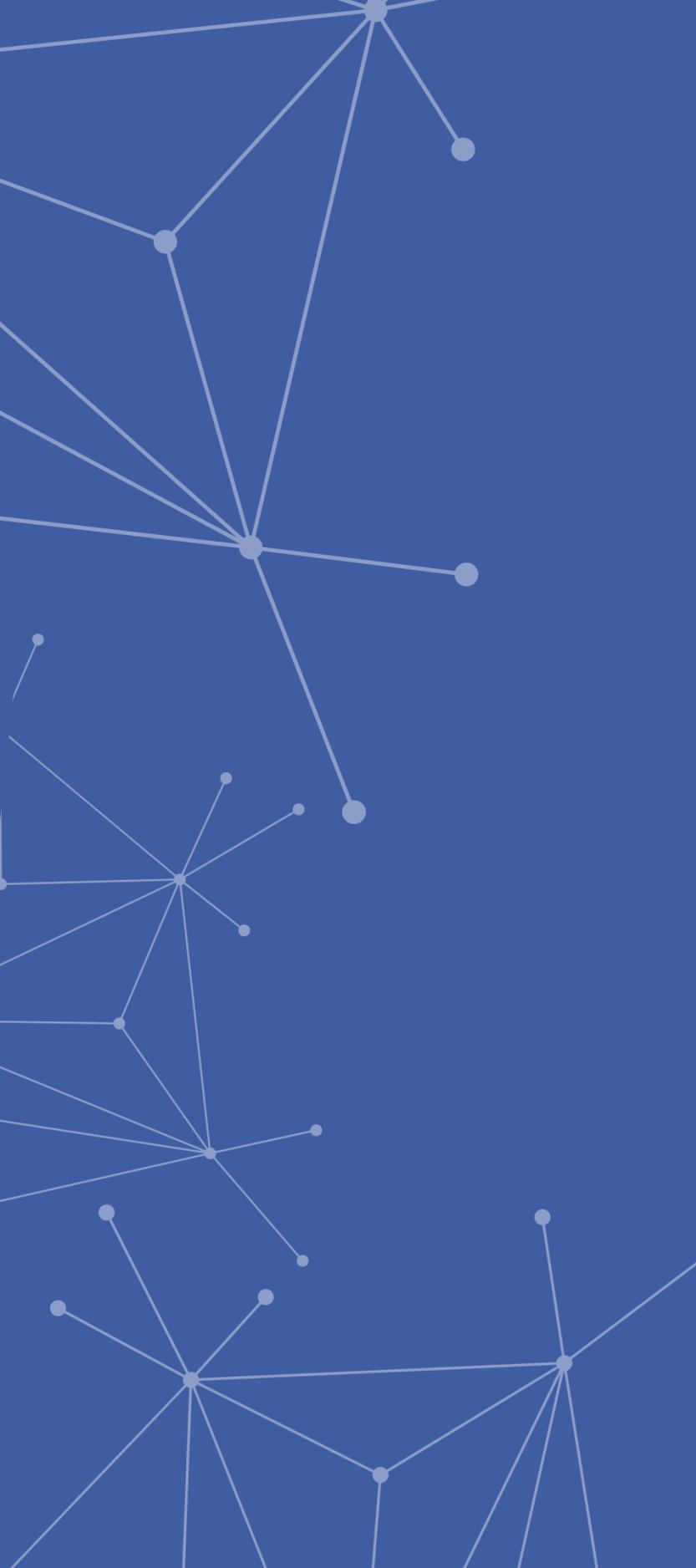

Αξιολόγηση των συνθηκών στην Ελλάδα ανά ομάδα κινητικότητας

Η αξιολόγηση των συνθηκών στην Ελλάδα είναι σαφώς αρνητική μεταξύ όλων των ερευνητικών ομάδων. Τις πιο αρνητικές απαντήσεις δίνουν τα άτομα που φοιτούν στο εξωτερικό.

Όσα άτομα φοιτούν στην Ελλάδα, είτε επέστρεψαν στη χώρα μετά από διαμονή στο εξωτερικό, δίνουν ελαφρώς υψηλότερες αξιολογήσεις, οι οποίες ωστόσο εξακολουθούν να τοποθετούνται στον αρνητικό πόλο της βαθμολογικής κλίμακας.

Αξιολόγηση των συνθηκών στην Ελλάδα (αφηγήσεις κυρίως αρνητικές)

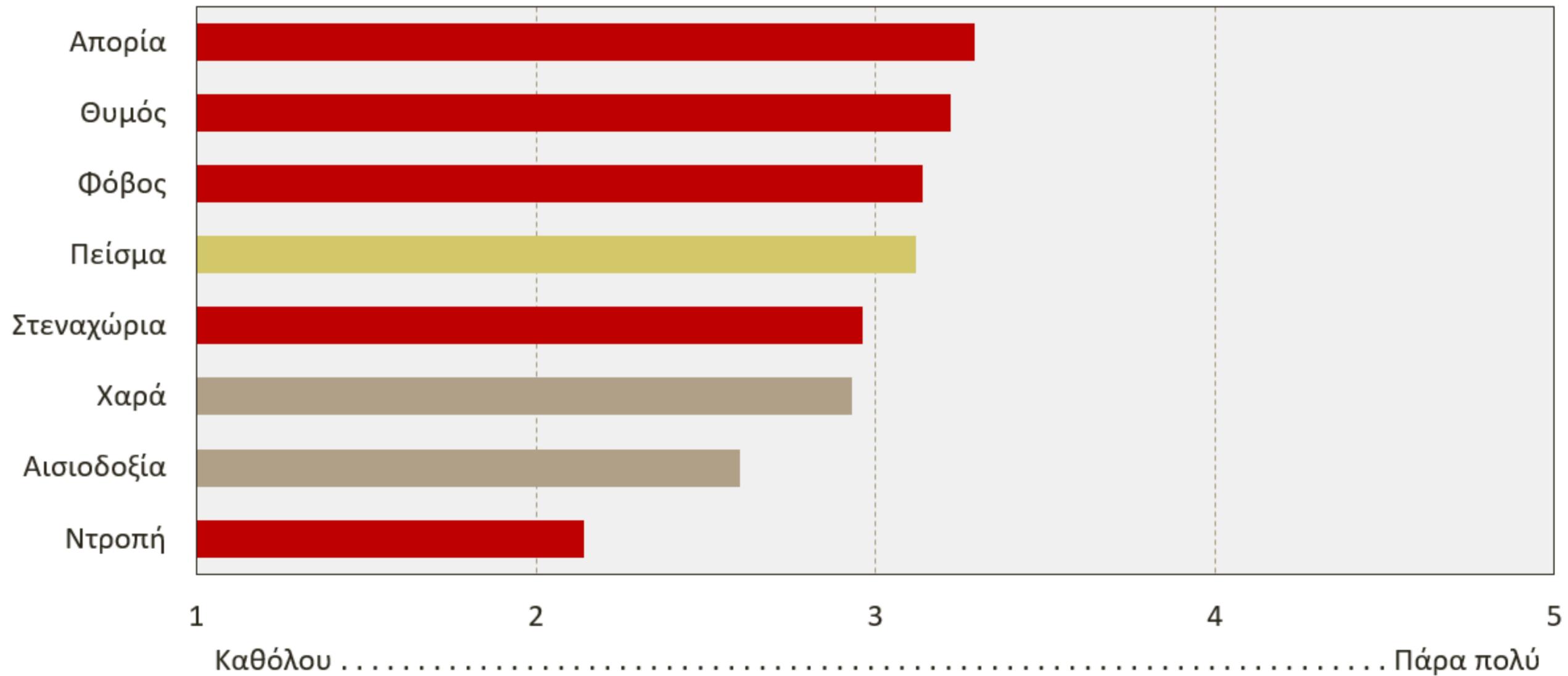
«Η Ελλάδα διώχνει ανθρώπους πολύ καταρτισμένους, πολύ έξυπνους, πολύ ορεξάτους...»

(Φοιτήτρια, Ελλάδα)

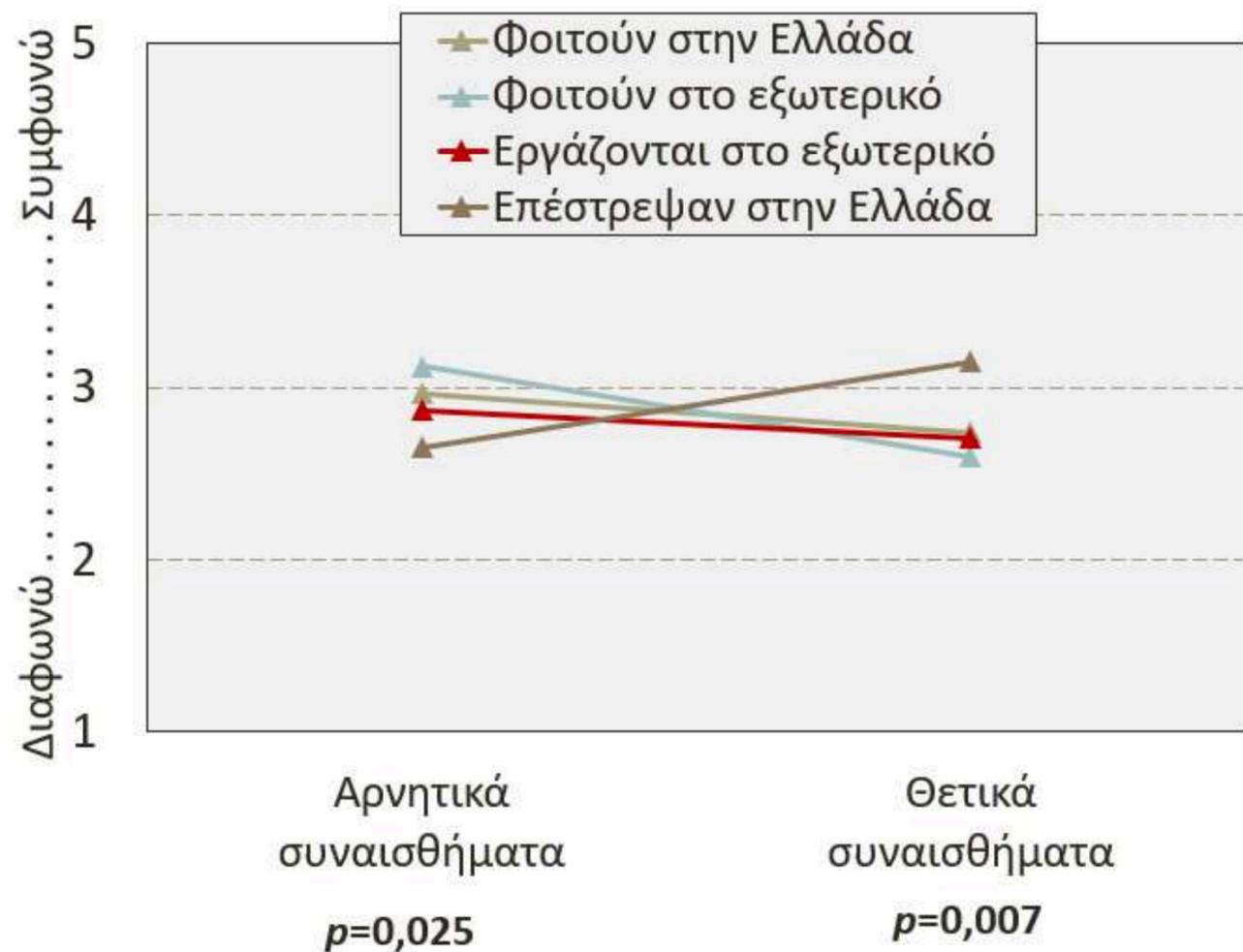
«...άνθρωποι, οι οποίοι έχουν σπουδάσει αρκετά χρόνια στη ζωή τους, δυσκολεύονται στο να βρουν εργασία, πόσο μάλλον στον τομέα τους αλλά και στους υπόλοιπους τομείς. Αμείβονται με πενιχρούς μισθούς για τις ώρες εργασίας που δουλεύουν. Οι συνθήκες είναι κατά του εργαζόμενου. Εργάζονται πάρα πολλές ώρες, δεν υπάρχουν καλές συνθήκες εργασίας... η λέξη που μπορώ να πω είναι ανασφάλεια».

(Φοιτητής, Ελλάδα)

Συναισθήματα για το μέλλον στην Ελλάδα

Συναισθήματα για το μέλλον στην Ελλάδα ανά ομάδα κινητικότητας

Τα αρνητικά συναισθήματα (απορία, θυμός, φόβος, στεναχώρια, ντροπή) υπερτερούν σημαντικά των θετικών (χαρά, αισιοδοξία) σε όλες τις ερευνητικές ομάδες εκτός από όσες/όσους επέστρεψαν στη χώρα από το εξωτερικό.

Επιπλέον, η ομάδα αυτή καταγράφει τα πιο θετικά και τα λιγότερο αρνητικά συναισθήματα. Τα πιο αρνητικά και λιγότερο θετικά συναισθήματα εμφανίζουν τα άτομα που φοιτούν κατά το παρόν στο εξωτερικό.

Αφηγήσεις με κυρίαρχο το συναίσθημα του θυμού

«Κοίτα, έχω **πολύ θυμό** μέσα μου, γιατί **δεν ήθελα να φύγω** από Ελλάδα. Αναγκάστηκα... Έχω πάρα πολύ θυμό μέσα μου».

«...Ήταν η πιο αντιπροσωπευτική εικόνα που μπόρεσα να βρω για το πώς αισθάνομαι σκεπτόμενη την Ελλάδα και την κατάσταση αυτή τη στιγμή εκεί...»

«Βλέπεις μία κατάσταση, η οποία είναι **τριτοκοσμικής χώρας**, και επειδή **πληρώνω φόρους** στην Ελλάδα όλα τα χρόνια που δουλεύω... Εντάξει το θεωρώ τουλάχιστον **κοροϊδία** όλο αυτό που συμβαίνει...**και θυμώνω**... να διατεινόμαστε ότι είμαστε μία ευρωπαϊκή χώρα, και κατά τα άλλα να συμβαίνει αυτό...»

«Εν τω μεταξύ αν παρατηρήσεις στη φωτογραφία...κάτω είναι πλαστικά **σκουπίδια**, μπουκάλια, σακούλες φαίνονται...Δηλαδή...Αυτή είναι η όλη εικόνα. ... συνειδητοποίησα ότι δεν είμαι εγώ το πρόβλημα, είναι πολύ μεγαλύτερο και πολύ πιο βαθιά ριζωμένο στη φιλοσοφία μας, είναι αυτό το **δεν βαριέσαι**...»

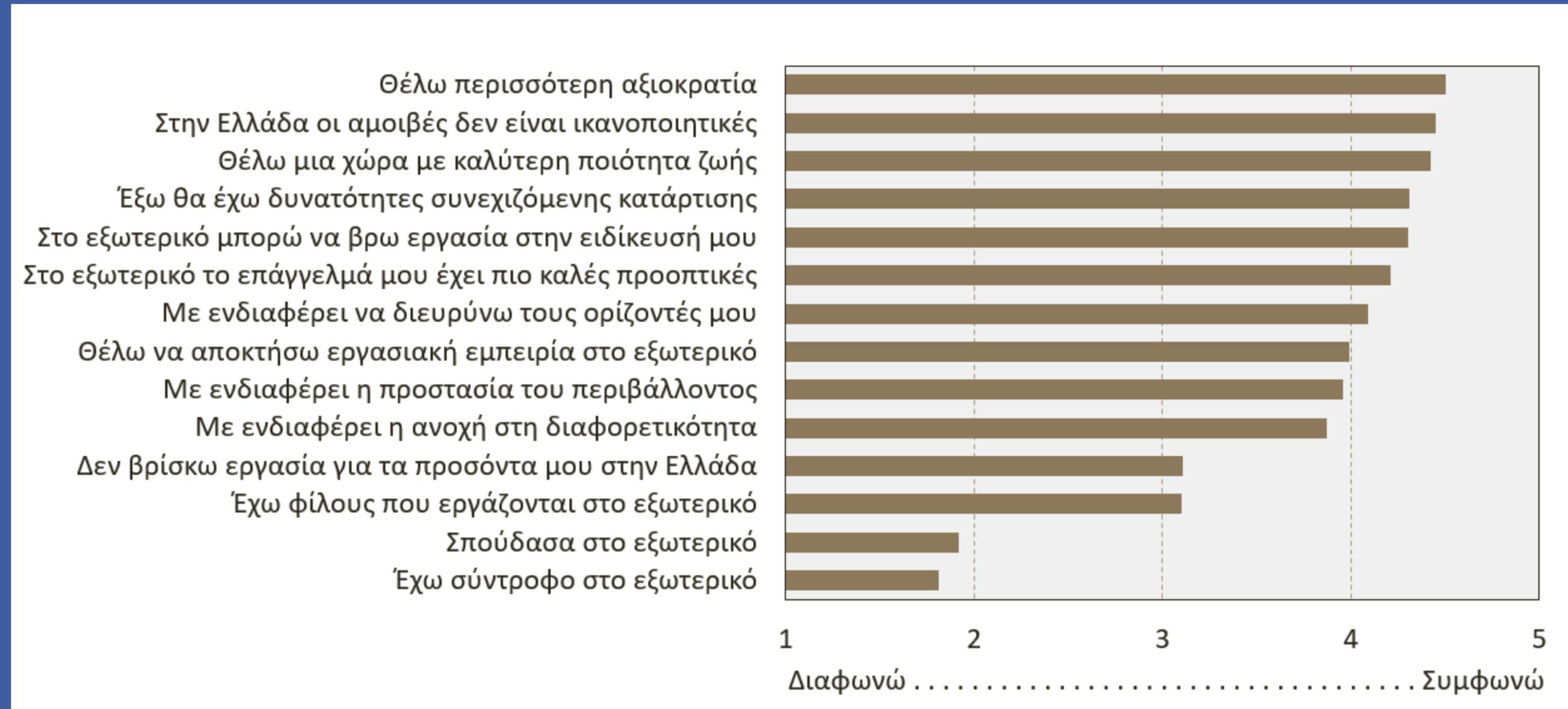
(επαγγελματίας υψηλής ειδίκευσης στο εξωτερικό)

«Έφυγα λόγω της **αστάθειας** που επικρατούσε στην **επαγγελματική μου καριέρα**, το **αβέβαιο** του μέλλοντος μου...»

(μεταπτυχιακή φοιτήτρια στο εξωτερικό)

Παράγοντες ώθησης της κινητικότητας

(Το ζήτημα δεν είναι μόνο οικονομικό, αφορά προσωπικούς/επαγγελματικούς/αξιακούς στόχους)

Λόγοι ώθησης της κινητικότητας

«Φεύγω, γιατί στο εξωτερικό θα έχω ένα καλύτερο μέλλον».

«Πώς λέμε η Αμερική είναι χώρα της ευκαιρίας, ας πούμε. Αυτό. Δεν μπορώ να είμαι στην Ελλάδα από τη στιγμή που ξέρω πως στην Ελλάδα θα μου βγει η ψυχή για να προσπαθήσω να κάνω το όνειρό μου».

(φοιτητής, Ελλάδα)

Επιστήμη

«Δεν ξέρω τι μου προσφέρει η Ελλάδα από άποψη ότι τα μεταπτυχιακά είναι πιο περιορισμένα. Δεν μου δίνονται τόσες ευκαιρίες, όσες αν ψάξω στην υπόλοιπη Ευρώπη και, καλώς ή κακώς, η Ελλάδα είναι μικρή χώρα. Όλα έρχονται απέξω και έρχονται με λίγη καθυστέρηση».

(φοιτητής, Ελλάδα)

«...κατά κύριο λόγο εγώ που θέλω να φύγω είναι ότι [στο εξωτερικό] υπάρχει μεγαλύτερη ποικιλία σε ερευνητικά κέντρα, καλύτερες χρηματοδοτήσεις, δηλαδή φαίνεται ότι δίνουν χρήματα για τον επιστημονικό τομέα σε αυτό που είμαι εγώ. Ενώ, εδώ στην Ελλάδα είναι πιο άσχημα τα πράγματα».

(φοιτήτρια στο εξωτερικό)

Επαγγελματική Εξέλιξη και Ανάπτυξη

«Ήρθα στην Αγγλία τον Νοέμβριο του 2015 και μέσα σε 2,5 χρόνια, αυτές οι βαλίτσες έγιναν ένα φορτηγό. Αυτό το λέω, γιατί στην Ελλάδα ήμουν 7 χρόνια και ήμουν με τις δυο βαλίτσες, δεν υπήρχε εξέλιξη».

(επαγγελματίας υψηλής ειδίκευσης)

Παράγοντες αποτροπής της κινητικότητας

Συναισθηματικοί δεσμοί

«Βέβαια η πατρίδα πάντα λείπει. Η Ελλάδα πάντα λείπει. Λείπει η οικογένεια. Λείπουν οι φίλοι και οι παρέες. Λείπει το φαγητό, λείπει το φαγητό, λείπει το φαγητό, λείπει ο ήλιος...».

«...αποφάσισα ότι δεν θέλω να μείνω, πέρα από τις σπουδές. ..αυτό που κατάλαβα και εκτίμησα πάρα πολύ είναι ότι δεν θέλω πια να μένω μόνη μου».

«Θέλω να είμαι κοντά με την οικογένειά μου...Οπότε ναι **αυτό που δεν περίμενα είναι ότι θα γύριζα πίσω στην Ελλάδα για την αγάπη στην ουσία** και δεν θα με ενδιαφέρει τόσο να κυνηγήσω την επαγγελματική καριέρα τη δική μου».

(μεταπτυχιακή φοιτήτρια στο εξωτερικό)

Προθέσεις κινητικότητας

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα των αναλύσεων παλινδρόμησης για τη στατιστική πρόβλεψη των προθέσεων κινητικότητας:

- Η αξιολόγηση **των συνθηκών στην Ελλάδα** προβλέπει κατά αναμενόμενο τρόπο τις προθέσεις κινητικότητας, αλλά στις περισσότερες περιπτώσεις καθίσταται **ασήμαντη**...
- ...όταν εισάγονται στο μοντέλο πρόβλεψης οι **παράγοντες ώθησης** (κυρίως η ανάγκη για προσωπική, επαγγελματική ανάπτυξη και ευημερία και η αναζήτηση εργασίας)...
- ...και οι **παράγοντες αποτροπής** (ιδιαίτερως, οι συναισθηματικοί δεσμοί με την Ελλάδα).
- Ακόμα περισσότερο, ενισχύεται το μοντέλο πρόβλεψης της κινητικότητας όταν εισάγονται **τα συναισθήματα που νιώθουν για το μέλλον τους στην Ελλάδα και στο εξωτερικό**, αναδεικνύοντας τον ρόλο των συναισθημάτων σε αυτή τη διαδικασία απόφασης.
 - ▶ Διαπιστώνεται σημαντική **πολυμορφία** στις προθέσεις κινητικότητας, τόσο μεταξύ των ομάδων που βρίσκονται σε διαφορετική φάση ζωής, όσο και εντός των ομάδων αυτών.

Αντί-αφήγηση: Μένω Ελλάδα

«Δεν θα ήθελα να φύγω με τίποτα. **Είναι το σπίτι μου εδώ.** Κι όταν λέω σπίτι, δεν εννοώ απλά το σπίτι που.. ζω, **είναι η χώρα μου, είναι ο πολιτισμός μου, είναι η κουλτούρα μου...νομίζω ότι μου ταιριάζει απόλυτα**».

(προπτυχιακή φοιτήτρια)

Διακρίσεις λόγω εθνικής καταγωγής
(Ευρώπη)

Δυσκολίες με τη στέγαση, ανεύρεση εργασίας

«**Το έξω δεν είναι καλύτερο, είναι μύθος**».

Έλλειψη αξιοκρατίας και στο εξωτερικό

«Πίστευα ότι έξω θα είναι καλύτερα. Τα ίδια χάλια είναι με την Ελλάδα. Παίζουν ρόλο οι γνωριμίες, ποιος θα σε στηρίξει, ποιος θα σε σπρώξει».

Τρόπος ζωής

«Η ζωή στην Αγγλία είναι μία μπύρα μετά τη δουλειά, αν σου αρέσει η κουλτούρα της παμπ και Παρασκευή ή Σάββατο βράδυ να βγεις να πιείς μέχρι τελικής πτώσεως για να μην σκέφτεσαι τη μιζέρια σου, ας πούμε... Εγώ ζω, όταν έρχομαι στην Ελλάδα».

Αίσθηση του ανήκειν (Ταυτότητα)

«Δεν είμαι ακριβώς ενταγμένη στην κοινωνία της Αγγλίας... Είναι δύσκολο αυτό γιατί είσαι πάντα ξένος... Είσαι διττός, είσαι...σαν ταυτότητα».

«**Στην Αγγλία πραγματικά δεν είσαι κανένας**, στο Λονδίνο δεν είσαι κανένας, εδώ **[στην Ελλάδα]** νομίζεις ότι είσαι **κάποιος**, εκεί δεν είσαι κανένας, και σε κάνει πολύ humble αυτό».

«Καμία εθνικότητα, **είμαστε άνθρωποι του κόσμου**... Το σπίτι μου είναι πάντα εδώ, αλλά έχω κι ένα σπίτι εκεί...έχω δύο σπίτια, είμαι ευλογημένος άνθρωπος. **Η Ελλάδα είναι το μπλε** μου και η **Αγγλία είναι το πράσινο** μου. Και εγώ στη ζωή μου χρειάζομαι και τα δύο. **Και δεν υπάρχει περίπτωση να μπορέσω να διαλέξω ποιο είναι πιο ωραίο χρώμα**. Είναι φανταστικά και τα δύο».

Αφηγήσεις μετακίνησης & επιστροφής

- Υπάρχουν αφηγήσεις εστιασμένες αποκλειστικά και μόνο στις **αρνητικές** και εξουθενωτικές **πτυχές** της εμπειρίας τους, άλλες που εστιάζουν κυρίως στα **θετικά**, και κάποιες που παραμένουν **ισορροπημένες** μεταξύ προκλήσεων και ευκαιριών, αρνητικών και θετικών.
- Κάποιοι νιώθουν **ικανοποίηση** και **ανακούφιση** από την **επιστροφή τους στην Ελλάδα**, κάποιοι διατηρούν ένα ερωτηματικό ως προς την **ορθότητα της απόφασής τους** αυτής, ενώ κάποιοι **δυσκολεύτηκαν** ιδιαίτερα με την **αντίστροφη διαδικασία προσαρμογής**.
- Ιδιαίτερα **ανησυχητικό** κρίνεται το εύρημα της **ψυχολογικής επιβάρυνσης** που βίωσαν αρκετοί από τους συμμετέχοντες, είτε κατά τη διάρκεια της **παραμονής τους στο εξωτερικό**, είτε κατά την **επιστροφή τους στην χώρα**.

▶ Αξίζει να σημειωθεί ότι αρκετοί από τους συμμετέχοντες – ανεξαρτήτως της θετικής ή της αρνητικής τους εμπειρίας στο εξωτερικό – **απευθύνθηκαν σε ειδικό ψυχικής υγείας**, προκειμένου για στήριξη και νοηματοδότηση των αποφάσεών τους, είτε στη διάρκεια της παραμονής τους στο εξωτερικό είτε κατά την επιστροφή τους στην Ελλάδα.

Προσωπική Ανάπτυξη και Εξέλιξη

«Με βοήθησε πολύ στο να γνωρίσω ακόμα καλύτερα τον εαυτό μου, διότι **με έκανε πιο δυνατό, πνευματικά, πιο δυνατό και συναισθηματικά, αλλά και γενικότερα μπορώ πλέον να αντιμετωπίζω πιο εύκολα τις προκλήσεις που βρίσκονται στο δρόμο μου, διότι ξεπέρασα όλες τις δυσκολίες που είχα το πρώτο διάστημα εκεί, επομένως ξέρω ότι πλέον μπορώ να τα καταφέρω σε προκλήσεις που μπορεί να βρεθούν στο δρόμο μου και εδώ...** Και πέρα απ' αυτό μου **έδωσε και την απαιτούμενη εμπειρία ούτως ώστε γυρίζοντας πίσω στην Ελλάδα να βρω μια καλύτερη δουλειά, σίγουρα με καλύτερες συνθήκες, καλύτερο μισθό**».

Συμπεράσματα

- Τα ευρήματα αποτυπώνουν **πολλαπλές, ποικίλες** και **πολυφωνικές** συγκροτήσεις της κινητικότητας.
- Καταγράφεται σημαντική **πολυμορφία** στις προθέσεις κινητικότητας τόσο μεταξύ των ομάδων που βρίσκονται σε διαφορετική φάση ζωής, όσο και εντός των ομάδων αυτών.
- Με άλλα λόγια δεν χωράνε όλα σε ένα μέγεθος!
- Επιβεβαιώνουν τη σημασία διερεύνησης **διαφορετικών ομάδων και προσωπικών ιστοριών ζωής**.

Αλληλεπίδραση παραγόντων για τη διαμόρφωση της κινητικότητας:

- οι **δομικοί-μακροκοινωνικοί παράγοντες** (αξιολόγηση συνθηκών/ευκαιριών στην Ελλάδα για συνεχιζόμενη επιστημονική κατάρτιση, επαγγελματική ανάπτυξη, ποιότητα ζωής, ικανοποιητική εργασία),
- οι **ψυχοκοινωνικοί παράγοντες ώθησης** (ανάγκη για προσωπική, επαγγελματική ανάπτυξη και ευημερία, οι αξίες, η αναζήτηση εξειδικευμένης εργασίας με προοπτική),
- και οι **παράγοντες αποτροπής** (οι συναισθηματικοί δεσμοί με την Ελλάδα) **αλληλεπιδρούν, προκειμένου να διαμορφώσουν την κινητικότητα.**

Η συμβολή της ψυχολογικής-κοινωνικής έρευνας

- Η κινητικότητα δεν γίνεται κατανοητή απλώς με οικονομετρικούς όρους. Πέρα από τα οικονομικά κριτήρια, έχουν σημασία διαστάσεις όπως η αντιστοιχία της ατομικής νοοτροπίας, των στόχων, των αξιών με το κοινωνικό περιβάλλον, τα συναισθήματα, κ.ά.

Οι νέοι επιστήμονες και επαγγελματίες υψηλής ειδίκευσης αναζητούν:

- ▶ Ποιότητας ζωής στη χώρα
- ▶ Βελτίωση των συνθηκών-όρων και προοπτικών εργασίας
- ▶ Συνεχιζόμενη επιστημονική κατάρτιση και ερευνητική προοπτική
- ▶ Προσωπική, επαγγελματική ανάπτυξη
- ▶ Αξιοκρατία (αφήνουν πίσω παλιές νοοτροπίες)
- ▶ Βελτίωση της ευρύτερης κρατικής οργάνωσης και λειτουργίας
- ▶ Ευαισθητοποίηση και δράσεις για το περιβάλλον, τη διαφορετικότητα, κ.ά.

Τα παραπάνω προϋποθέτουν δομικές αλλαγές και αναδεικνύουν την ανάγκη εξειδικευμένων παρεμβάσεων.

Προτάσεις

- Δομικές αλλαγές αλλά και εξειδικευμένες παρεμβάσεις που απευθύνονται στους προσωπικούς και επαγγελματικούς στόχους για ανάπτυξη και ευημερία και ανταποκρίνονται στις αξίες και τα συναισθήματα των ατόμων.
- Άτομα που σκέφτονται/έχουν αποφασίσει να φύγουν: να γνωρίζουν τις προκλήσεις, το ενδεχόμενο δυσκολιών στο εξωτερικό, ζητήματα προσαρμογής, ψυχικής εξουθένωσης, τη σημασία της ανθεκτικότητας, κ.ά. Σε μικροεπίπεδο αναδεικνύεται η σημασία της Συμβουλευτικής σχετικά με την πρόληψη και έγκαιρη παρέμβαση.
- Άτομα που έχουν αποφασίσει να μείνουν στο εξωτερικό: εξειδικευμένες στρατηγικές προσέλκυσης, επαφή μέσα από επιστημονικά, ερευνητικά δίκτυα και κοινές δραστηριότητες, ανταλλαγές, επισκέψεις, ευκαιρίες τηλεργασίας.
- Τα άτομα, που επιστρέφουν, χρειάζονται υποστήριξη, φροντίδα σε πολλαπλά επίπεδα. Να κατανοήσουμε καλύτερα τους λόγους και τις συνθήκες της επιστροφής, τις ανάγκες, τις δυσκολίες επαναπροσαρμογής, καθώς και τις προοπτικές τους στην Ελλάδα.
- Σε **μακροεπίπεδο** να υπάρχουν εξειδικευμένες και στοχευμένες παρεμβάσεις στήριξης.
- Σε **μικροεπίπεδο** αναδεικνύεται η σημασία της συμβουλευτικής για ζητήματα εργασίας, προσαρμογής, ταυτότητας, καθώς και ψυχολογικής υποστήριξης.
- Να αξιοποιήσουμε τις ικανότητες, τα αποθέματα, την εξειδίκευση και εμπλουτισμένη γνώση, την διευρημένη νοοτροπία, τον κοσμοπολιτισμό, τα θετικά στοιχεία που φέρνουν μαζί τους με την επιστροφή στην Ελλάδα.

Μελλοντική έρευνα για την ομάδα που επιστρέφει

Crisis emerging diaspora tendencies towards Greece

Επιστημονικά Υπεύθυνη

Ρεβέκκα Παιδή

Αναπληρώτρια Καθηγήτρια του Πανεπιστημίου Μακεδονίας

<https://credittgr.uom.gr>

Το Έργο υποστηρίχθηκε στο πλαίσιο 1ης Προκήρυξης Ερευνητικών Έργων ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ. για την ενίσχυση των μελών ΔΕΠ και Ερευνητών/τριών και την προμήθεια ερευνητικού εξοπλισμού μεγάλης αξίας, με Φορέα Υποδοχής το Πανεπιστήμιο Μακεδονίας.

CRISIS EMERGING
DIASPORA TENDENCIES
TOWARDS GREECE

 ΕΛΙΔΕΚ.
Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας & Καινοτομίας

 CR.E.DI.T.T.GR

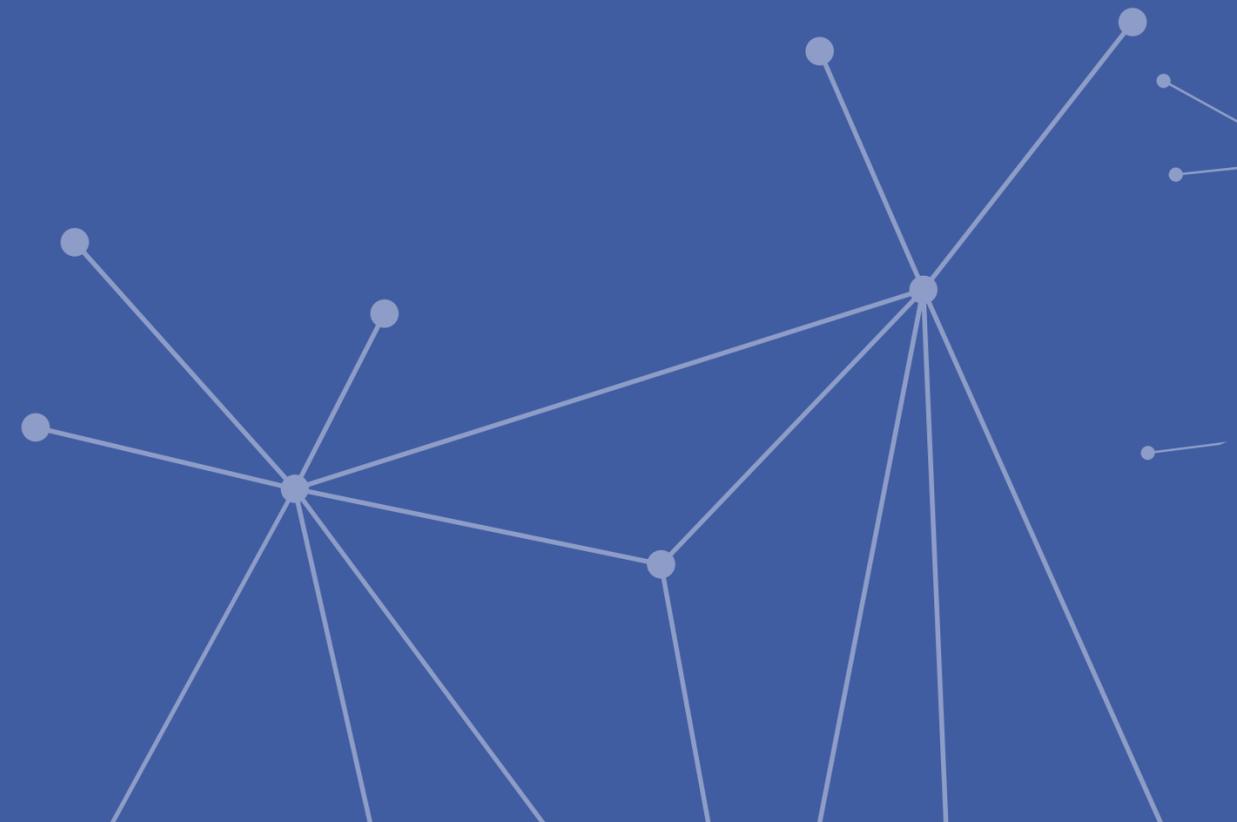
 ΕΛΙΔΕΚ.
Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας & Καινοτομίας

Στηρίζουμε την έρευνα
Ενισχύουμε την καινοτομία

Στόχος

- ▶ Να διερευνήσουμε κατά πόσον η αναδυόμενη εξαιτίας της κρίσης διασπορά μπορεί να αποτελέσει συντελεστή ισχύος για την Ελλάδα.
- ▶ Να διατυπώσουμε σε συνεργασία με τα μέλη της Ελληνικής διασποράς, οργανώσεις της διασποράς, ακαδημαϊκούς και ειδικούς πολιτικής σχετικές προτάσεις πολιτικής, με βάση τα ευρήματά μας.

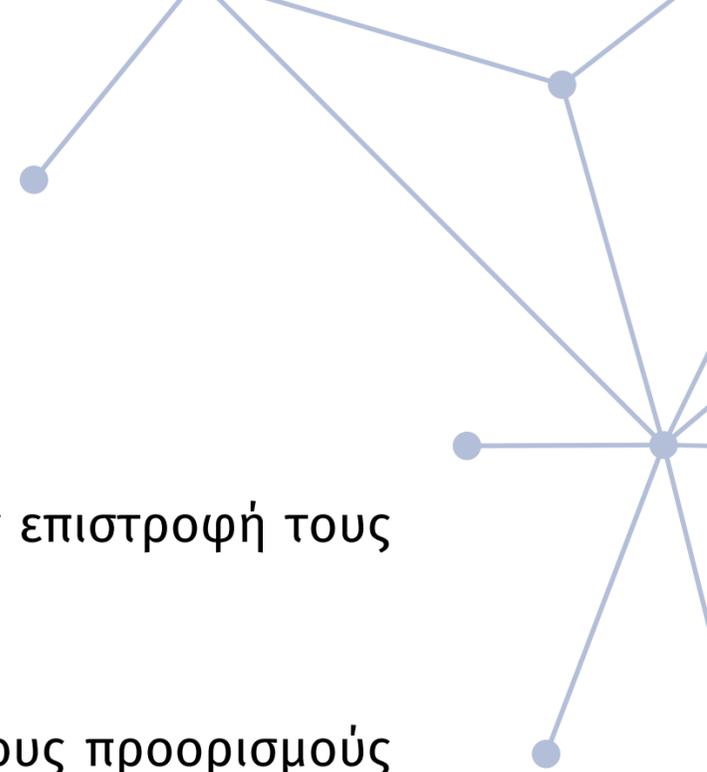
Μεθοδολογία

Η έρευνα περιλαμβάνει:

- Έλληνες μετανάστες που εγκατέλειψαν την Ελλάδα κατά τη διάρκεια της Κρίσης ή που αναβάλλουν την επιστροφή τους λόγω αυτής.
- Δείγμα: Άνδρες και γυναίκες Έλληνες/ίδες μετανάστες/στρίες, που σήμερα κατοικούν στις χώρες κύριους προορισμούς των Ελλήνων μεταναστών.

Περίοδος Μελέτης:

- Για τους σκοπούς της έρευνας, η περίοδος της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα αναφέρεται στην περίοδο 2009-2017
- Στατιστικό δείγμα: Έλληνες/ίδες μετανάστες/στρίες ηλικίας 25-54 ετών(οι πιο παραγωγικές ηλικίες) και η περίοδος αποδημίας για την αναδυόμενη ελληνική διασπορά καλύπτει τα έτη 2009 έως 2017, για μετανάστες που έφυγαν από τη χώρα λόγω των επιπτώσεων της οικονομικής κρίσης.
- Η περίοδος αποδημίας για την αναδυόμενη ελληνική διασπορά καλύπτει τα έτη 2009 έως 2017, για μετανάστες που έφυγαν από τη χώρα λόγω των επιπτώσεων της οικονομικής κρίσης.

Μεθοδολογία

Συλλογή Δεδομένων μέσω:

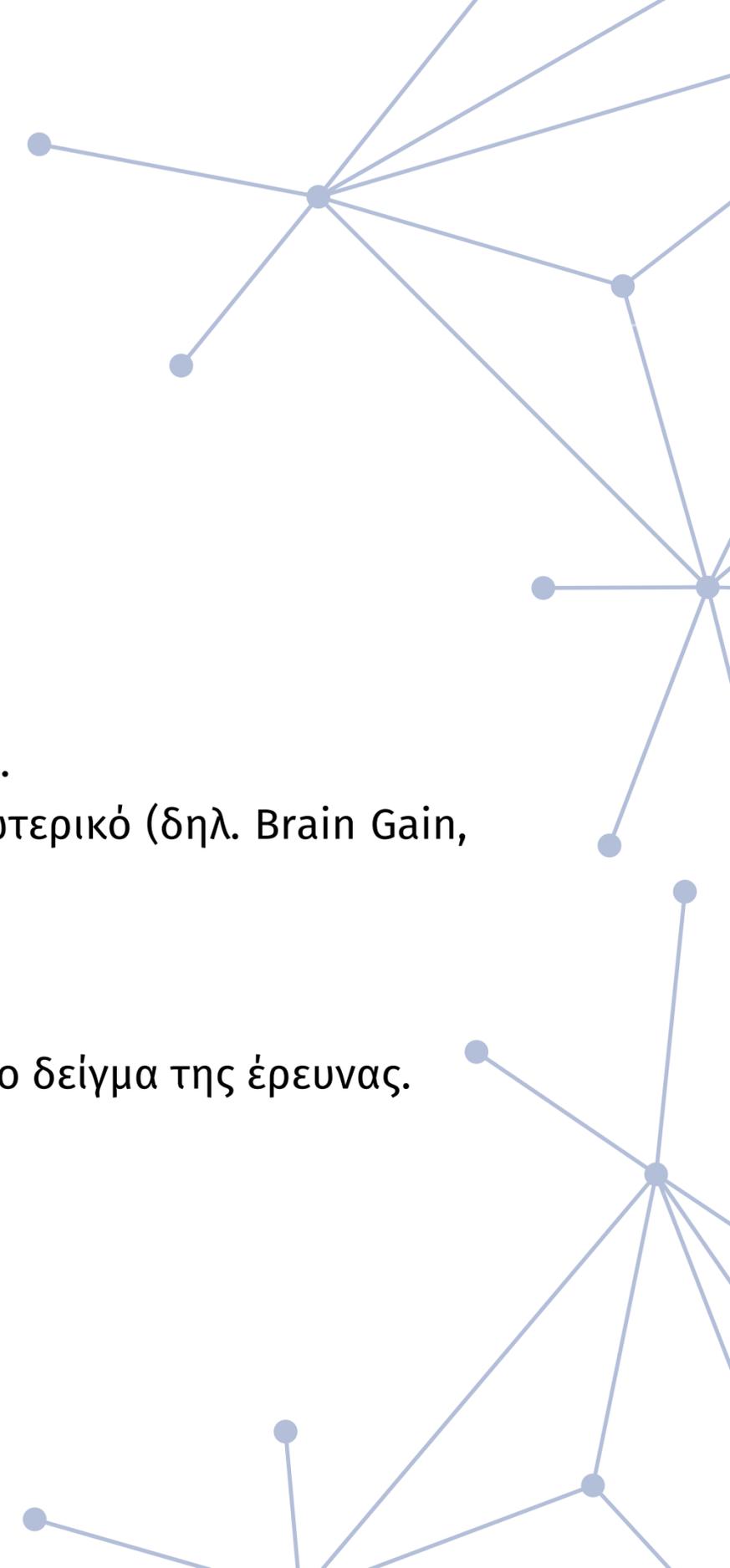
- Ημι-δομημένων ερωτηματολογίων αυτοαναφοράς που περιελάμβαναν κλειστές και ανοιχτές ερωτήσεις σχετικά με τα θέματα που τέθηκαν νωρίτερα.
- Μέθοδος ανάλυσης συστάδων και παραγοντικής ανάλυσης για την τυποποίηση των δεδομένων.
- Τα ερωτηματολόγια διατέθηκαν online μέσω του ιστότοπου του έργου και υποβλήθηκαν ηλεκτρονικά.
- Διεύρυνση της ποιοτικής έρευνας με τη διεξαγωγή ομάδων εστίασης.
- Πραγματοποίηση συνεντεύξεων με:
 - ειδικούς για τη μετανάστευση και τις διεθνείς σχέσεις,
 - υπεύθυνους χάραξης πολιτικής.

Μεθοδολογία

Διαδικασία Εύρεσης Συμμετεχόντων

- Επικοινωνία με:
 - Ελληνικούς συλλόγους στο εξωτερικό.
 - Ελληνικές Πρεσβείες και Προξενεία στις χώρες υποδοχής των Ελλήνων μεταναστών της κρίσης.
 - Οργανισμούς που ασχολούνται με τη δικτύωση των Ελλήνων μεταναστών της κρίσης στο εξωτερικό (δηλ. Brain Gain, Reload Greece κ.λπ.).
- Μέθοδος χιονοστιβάδας:
 - Κάθε συμμετέχων/ουσα μπορεί να προτείνει άλλα άτομα που θα μπορούσε να συμμετάσχει στο δείγμα της έρευνας.

Τι γνωρίζουμε

- ▶ Χρησιμοποιήθηκε η βάση δεδομένων Scopus για τον προσδιορισμό των δημοσιευμένων συνεισφορών αναφορικά με τη σχέση μεταξύ της διασποράς και της χώρας προέλευσης.
- ▶ Οι όροι αναζήτησης που εφαρμόστηκαν στον τίτλο, την περίληψη και τις λέξεις-κλειδιά της βάσης δεδομένων ήταν οι λέξεις “diaspora” και “expatriates” μαζί με “foreign policy”, “public diplomacy”, “public administration”, “remittances”, “USA”, “Greece”, “economic crisis”, “small states”, “lobbying”, “brain drain and economic crisis”, “brain drain and Greece”.
- ▶ Η αναζήτηση περιορίστηκε σε άρθρα ή κριτικές που δημοσιεύθηκαν σε περιοδικά με κριτές στον επιστημονικό τομέα των κοινωνικών επιστημών και των οικονομικών.
- ▶ Αφού διαγράφηκαν οι επαναλαμβανόμενες αναφορές και μελετήθηκαν οι τίτλοι και οι περιλήψεις, οι συγγραφείς απέκλεισαν 168 εργασίες λόγω της συνάφειάς τους με το επίκεντρο αυτής της έρευνας ή του εθνογραφικού τους αντικειμένου και προχώρησαν στην ταξινόμηση των υπόλοιπων 223 ευρημάτων σύμφωνα με το θέμα, το οποίο έθιγαν.
- ▶ Μέσω της συστηματικής διεπιστημονικής επισκόπησης των 223 δημοσιευμένων άρθρων και κριτικών σε περιοδικά, οι συγγραφείς εντοπίζουν 19 ερευνητικές τάσεις.

Μετανάστευση - Ανάπτυξη

- Κίνητρα για μετανάστευση.
- Κίνητρα για αποστολή εμβασμάτων.
- Αναπτυξιακή δυναμική αποτελεσμάτων που προκύπτουν από τη μετανάστευση.
- Παράγοντες που επηρεάζουν αυτή τη δυναμική.
- Καταλληλότητα των εφαρμοζόμενων πολιτικών των κυβερνήσεων των χωρών προέλευσης προκειμένου να ενθαρρύνουν τη συμμετοχή της διασποράς στην αναπτυξιακή διαδικασία.
- Brain Drain και Οικονομική κρίση.

Διασπορά - Πολιτική - Διεθνείς Σχέσεις

- Πολιτικά & οικονομικά εμβάσματα
- Εκλογική συμπεριφορά
- Εμπλοκή/Συμμετοχή διασποράς
- Διασπορά και ζώνες συγκρούσεων
- Πολιτικές επιστροφής και πολιτικές χωρών προέλευσης
- Διαμόρφωση ταυτότητας/εικόνας για την πατρίδα
- Τεχνολογία και Social Media
- Θρησκευτικές μειονότητες και ομάδες
- Τάσεις στη μετανάστευση (Κράτη του Κόλπου)
- Διασπορά εξειδικευμένου υποβάθρου

Τι μάθαμε

Πιθανότητες Επιστροφής:

- Το **67% των συμμετεχόντων** δήλωσε ότι δεν σκοπεύει να επιστρέψει στην Ελλάδα μέσα στα επόμενα πέντε χρόνια.
- Ένας στους τέσσερις απάντησε ότι η επιστροφή είναι σχετικά πιθανή.
- Μόνο **1 στους 20** προγραμματίζει να επιστρέψει μέσα σε αυτό το διάστημα.

Τι θα μπορούσε να αλλάξει την απόφασή τους:

- Οι περισσότεροι ανέφεραν ότι η εστίαση της αγοράς και του κράτους στην έρευνα και στην καινοτομία θα μπορούσε να επηρεάσει θετικά την απόφασή τους.
- Ένας άλλος σημαντικός παράγοντας ήταν η **εδραίωση της αξιοκρατίας** στην επιλογή προσωπικού.

Τι μάθαμε

Συμμετοχή σε σχέδιο στήριξης της χώρας:

- Λίγο περισσότεροι από τους μισούς ερωτηθέντες δήλωσαν ότι θα συμμετείχαν σε ένα σχέδιο στήριξης της Ελλάδας στο εξωτερικό.

Βιοτικό επίπεδο και οικονομική σύνδεση με την Ελλάδα:

- Οι συμμετέχοντες ανέφεραν ότι έχουν σημειώσει σημαντική βελτίωση στο βιοτικό τους επίπεδο.
- Δε μεταφέρουν χρήματα στην Ελλάδα.

Μετανάστες ως δύναμη αλλαγής:

- 7 στους 10 πιστεύουν ότι οι Έλληνες που μετανάστευσαν στο εξωτερικό μετά το 2009 θα μπορούσαν να λειτουργήσουν ως μετασχηματιστική δύναμη για την Ελλάδα.

Σχέση με ελληνική κοινότητα:

Τα ποσοστά όσων διατηρούν τακτική επαφή με εκφάνσεις μιας κοινότητας που παραπέμπει στην Ελλάδα είναι χαμηλά.

Τι προτείνουμε

Δίκτυα Ελλήνων

- Η προθυμία των αποδήμων να στηρίξουν τη χώρα μπορεί να αποτελέσει εφαλτήριο για μια νέα σχέση με την Ελλάδα. Τα δίκτυα της διασποράς θεωρούνται βασική παράμετρος του συνδέσμου μετανάστευσης-ανάπτυξης που μετατρέπει τις αρνητικές επιπτώσεις του brain-drain σε brain gain, χρησιμεύει στη βελτίωση των ικανοτήτων των χωρών προέλευσης των μεταναστών και συμβάλλει στο να πολλαπλασιαστούν οι εγχώριες δυνατότητες.
- Δίκτυα διασποράς βασισμένα σε εξειδικευμένη γνώση, π.χ. γιατροί ή ακαδημαϊκοί κ.α., μπορούν να αποτελέσουν σημαντικό εργαλείο, τόσο για την πραγματοποίηση αλλαγών στη χώρα προέλευσης, όσο και για να επηρεάσουν θετικά την εικόνα που έχει η χώρα υποδοχής για τη χώρα προέλευσης .
- Οι στοχευμένες πολιτικές του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα που ενθαρρύνουν τη δημιουργία τέτοιων δικτύων μπορούν να δημιουργήσουν νέους δεσμούς μεταξύ του νέου κύματος μεταναστών και της Ελλάδας. Από τις συνεντεύξεις διαπιστώθηκε ότι σημαντικό κίνητρο είναι οι διαπροσωπικές σχέσεις ως σημείο αναφοράς για να αναλάβουν πρωτοβουλίες και η εμπιστοσύνη.
- Η ενίσχυση της διπλωματίας των πολιτών μπορεί να παίξει σημαντικό ρόλο.

Τι προτείνουμε

Νέα δημόσια διπλωματία για τη διασπορά

- Η Ελλάδα χρειάζεται μία νέα δημόσια διπλωματία για τη διασπορά, προσαρμοσμένη στα χαρακτηριστικά και τις ανάγκες της νέας διασποράς, να αναδεικνύει τη σύγχρονη εικόνα της χώρας και να αξιοποιεί τις δυνατότητες των ψηφιακών μέσων.
- Ο στόχος της νέας δημόσιας διπλωματίας για τη διασπορά θα πρέπει να είναι διττός, αφενός να επανασυνδεθούν οι Έλληνες του εξωτερικού με την Ελλάδα και αφετέρου να ενδυναμωθεί η διάθεσή τους να προβάλουν τη χώρα στο εξωτερικό και να αποκτήσουν εργαλεία προβολής για αυτόν τον σκοπό.
- Στο επίκεντρο της νέας δημόσιας διπλωματίας κρίνεται σκόπιμο να βρεθούν οι τέχνες και τα γράμματα, ο ακαδημαϊκός κόσμος, Έδρες Ελληνικών Σπουδών, δεξαμενές σκέψης με αντικείμενο την Ελλάδα, κ.λπ. Σημαντική η αξιοποίηση της τεχνολογίας και των μέσων κοινωνικής δικτύωσης.

Τι προτείνουμε

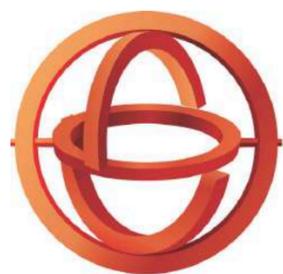
Ίσοι πολίτες

- Οι Έλληνες πολίτες του εξωτερικού είναι ανάγκη να γίνουν συμμετοχοί του ψηφιακού μετασχηματισμού του κράτους για όλες τις συναλλαγές τους με το ελληνικό δημόσιο, της διαβούλευσης για τα θέματα που τους αφορούν, της ενημέρωσής τους για αυτά. Το δικαίωμα ψήφου των αποδήμων είναι μόνο η αρχή.
- Ψηφιοποίηση και απλοποίηση των διαδικασιών στην έκδοση ληξιαρχικών πράξεων, διαβατηρίων κ.λπ., ειδικά στην περίπτωση νεογέννητων, ανήλικων τέκνων κ.λπ.

Όπως παρατήρησε μία από τις συμμετέχουσες στην έρευνα: «Ένας από τους μεγαλύτερους φόβους μας ήταν μήπως χρειαστεί να ταξιδέψουμε και δεν έχουμε ακόμη στα χέρια μας το διαβατήριό του παιδιού μας».

Συμμέτοχοι στην ανάπτυξη

- Η παροχή φορολογικών ελαφρύνσεων και η απλοποίηση των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας και εταιρικών σχέσεων για τους κατοίκους εξωτερικού κέρδισαν τα υψηλότερα ποσοστά.
- Εκτός αυτών, σημαντικές θα ήταν πρωτοβουλίες όπως:
 - η δικτύωση των οργανισμών Enterprise Greece και Elevate Greece με Επιχειρηματίες της Διασποράς,
 - η διασύνδεση των επιχειρηματιών ώστε να διευκολυνθεί η συνεργασία τους και
 - η προσέλκυση ξένων άμεσων επενδύσεων στην Ελλάδα που αυξάνουν τη ζήτηση για υψηλής ειδίκευσης εργασία.

ΕΛΙΔΕΚ.
Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας & Καινοτομίας

**ΣΤΗΡΙΖΟΥΜΕ ΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ
ΕΝΙΣΧΥΟΥΜΕ ΤΗΝ ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑ**

www.elidek.gr